

YRITTÄJYYS JA MONINAISET
AMMATTI-IDENTITEETIT SOSIAALIALALLA

Eevaleena Zheng
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja fi-
losofian laitos
Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2019

TIIVISTELMÄ

SOSIAALIALAN YRITTÄJYYS JA MONINAISET AMMATTI-IDENTITEETIT

Eevaleena Zheng

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: YTT, yliopistonopettaja Katri Viitasalo

Syksy 2019

sivumäärä: 62 sivua + liitteet 4 sivua

Pro gradu- tutkielmassani syvennyn korkeasti koulutettujen (AMK/YAMK tai YTM/VTM) sosiaalialan yrittäjien ammatti-identiteettiin ja millaisena se näyttäytyy. Sosiaalialan yrittäjien ammatti-identiteetin tutkiminen ja kuvaaminen tuo tärkeää tietoa sosiaalialan ammatillisesta sekä rakenteellisesta kehityksestä. Tutkielmani teoria pohjautuu George Herbert Meadin (1934) näkemykseen identiteetistä, jonka Mead jaottelee sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen identiteettiin. Tutkimuskysymykseni ovat: Millaisena sosiaalialalla toimivan yrittäjän ammatti-identiteetti näyttäytyy? Miten yrittäjän ammatti-identiteetti ilmenee henkilökohtaisen ja sosiaalisen identiteetin ulottuvuuksilla?

Aineistoni koostuu kahdeksasta sosiaalialan korkeasti koulutetun yrittäjän teemahaastattelusta. Haastateltavieni yrityksen tuottivat eri sosiaalialan palveluita ympäri Suomen. Litteroidun aineistoni analysoin sisällönanalyysiiä ja teemoittelua hyödyntäen.

Sosiaalinen näkökulma korostuu tutkimusanalyysissä ammatti-identiteetin vaiheisiin ja ominaisuuksiin liittyvänä tekijänä. Koulutuksella ja työyhteisöillä näyttäytyy olevan suuri rooli ammatti-identiteetin rakentumisessa. Ulkopuolisten suhtautuminen sosiaalialan yrittäjyyteen oli vaihtelevaa ja arvojen merkitys nousi aineistosta voimakkaasti.

Sosiaalialan yrittäjien ammatti-identiteettiin vaikuttaa monet tekijät, eikä aiheesta tässä tutkielmassa rakennu yhtä johdonmukaista kuvaa. Yrittäjyyden, kuten myös opiskelu- ja työympäristöjen vaikutus ammatti-identiteetin kehitykseen näkyy tulosten perusteella selvästi. Yrittäjyys näyttäytyy erityisenä työympäristönä, joka pakottaa sosiaalialan ammattilaisen pohtimaan ja perustelemaan jatkuvasti omia ammatillisia vahvuuksiaan. Yrittäjät toivat esiin, että pystyvät toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla, joka liittyy yrittäjien parempiin mahdollisuuksiin muokata omaa työtään vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin.

Sosiaalialan arvojen ja yrittäjyyden yhteensovittaminen ei ole helppoa, ja tutkielmani tuloksista päätellen näiden välinen jännite vaikuttaa yhä yleiseen mielikuvaan sosiaalialan yrittäjistä. Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että yrittäjien näkökulmasta on mahdollista tuottaa eettisesti laadukasta ja räätälöityjä sosiaalialan palveluita, jossa asiakkaat saisivat kohdennetusti tarvitsemaansa apua.

Avainkäsitteet: sosiaaliala, yrittäjyys, ammatti-identiteetti

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

1	JOHDANTO	5
2	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET.....	8
	2.1 Suomalaisia tutkimuksia	8
	2.2 Kansainvälisiä tutkimuksia	11
	2.3 Yhteenveto	12
3	SOSIAALIPALVELUIDEN JÄRJESTÄMINEN SUOMESSA.....	13
	3.1 Hyvinvointivaltion murros.....	13
	3.2 Yksityisten palveluiden tuottaminen	16
4	YRITTÄJYYS	20
	4.1 Yrittäjyys sosiaalialalla.....	20
	4.2 Työllistyminen sosiaali- ja terveystalalla.....	23
5	AMMATTI-IDENTITEETTI	26
	5.1 Konstruktivistinen tiedonkäsitys.....	26
	5.2 Identiteetti	27
	5.3 Ammatti-identiteetti sosiaalialalla	30
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	33
	6.1 Teemahaastattelut	33
	6.2 Aineisto	35
	6.3 Analyysi	37
	6.4 Eettinen pohdinta	39
7	SOSIAALISEN IDENTITEETIN RAKENTUMINEN.....	41
	7.1 Koulutuksella suuri rooli ammatti-identiteetin rakentumisessa.....	41
	7.2 Työyhteisöjen merkitys.....	42

7.3	Yrittäjyyden moninaiset merkitykset ammatti-identiteetin rakentumisessa....	44
7.4	Ulkopuolisten suhtautuminen sosiaalialan yrittäjyyteen	46
8	HENKILÖKOHTAISEN IDENTITEETIN RAKENTUMINEN	48
8.1	Henkilökohtaisten arvojen merkitys	48
8.2	Omien vahvuuksien tunnistaminen.....	50
8.3	Erialaisten roolien tilannesidonnaisuus	51
9	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	53
9.1	Moninainen sosiaalialan ammatti-identiteetti	53
9.2	Yrittäjyydellä erityinen vaikutus ammatti-identiteetin kehittymiseen.....	54
9.3	Sosiaalialan yrittäjyyden eettinen ristiriita.....	55
9.4	Tutkimuksen luotettavuus.....	56
	LÄHTEET.....	58
	LIITE 1: HAASTATTELURUNKO.....	63
	LIITE 2: ANALYYSIRUNKO	65
	LIITE 3: HAASTATTELUIDEN NUMEROINTI.....	66

1 JOHDANTO

Tutkielmassani olen kiinnostunut sosiaalialan yrittäjyydestä ja ammatti-identiteetin kehittymisestä. Ihmisen ajatukset minuudesta, ryhmiin kuulumisesta ja tavoitteista sisältyvät yksilön identiteettiin, johon myös yhteiskunnan muutokset vaikuttavat. Ammatti-identiteetti on osa ihmisen identiteettiä, joka sisältää nämä samat ulottuvuudet. (Eteläpelto 2007, 93-94.) Sosiaalityössä toimitaan ammattimaisesti yksilöiden ja yhteiskunnan rajapinnassa, jossa kumpikin osapuoli vaikuttaa toiseen (Payne 2006, 1). Näen sosiaalityön ammatillisuuden moninaisena ja konstruktivisena eli rakentavana, jolloin sen tutkiminen tuo uusia näkökulmia sosiaalialan kenttään. Kuvaamalla ja ymmärtämällä sosiaalityön ammatti-identiteettiä yhä paremmin, voidaan sosiaalityötä, sen menetelmiä ja esimerkiksi opetusta kehittää vastaamaan paremmin yhteiskunnan ja ensisijaisesti asiakkaiden tarpeita.

Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat monellakin tapaa murrosten edessä. Väestön rakenne muuttuu ja myös palveluiden tarpeet muuttuvat, samalla kun digitalisaatio tuo uusia mahdollisuuksia palveluiden tuottamiseen. Sosiaalialan yrittäjyys on kasvava ilmiö, mutta se on yhä vähäistä verrattuna muihin hoiva-aloihin esimerkiksi terveyspalveluihin. Hoiva-alalla toimii suuria yrityksiä, jotka pystyvät tuottamaan laaja-alaisesti monipuolisia sosiaali- ja terveyspalveluita. Erityisesti sosiaalipalveluiden yksityiset palveluntuottajat ja sen tuomat mahdollisuudet yhä monipuolistuvaan palvelujärjestelmäämme ovat mielestäni jääneet liian vähälle huomiolle. Koen, että nimenomaan sosiaalialan yrittäjien ammatti-identiteetin tutkiminen ja kuvaaminen tuo tärkeää tietoa sosiaalialan ammatillisesta sekä rakenteellisesta kehityksestä. Tutkielmani myös rikkoo ”perinteistä” mielikuvaa sosiaalityöstä, jossa sosiaalityöntekijät toimivat kunnan toimistoissa ja sosiaaliohjaajat asiakastyössä esimerkiksi erilaisissa laitoksissa.

En toimi itse yrittäjänä eikä minulla ole kokemusta yrittäjyydestä tai liiketaloudesta, mutta olen kiinnostunut rakenteellisesta sosiaalityöstä ja sosiaalityön kehittämisestä. Sosiaali- ja terveysala eivät toimi markkinatalouden ulkopuolella, vaikka niiden tarjoamat palvelut ovat monella tapaa liiketoiminnassa erityisiä. On selvästi nähtävillä, että sosiaali- ja terveyspalvelut ovat siirtyneet yhä enemmän kunnilta yksityisille palveluntuottajille. Hyvinvointivaltiomme toimintatavat ja sen tuottamat palvelut ovat jatkuvassa

muutoksessa eikä sosiaalityö saa ”pudota kehityksen kelkasta”. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportin (2019) johtopäätöksissä pohditaan aikuissosiaalityön tulevaisuutta ja kuinka sosiaalityötä tulisi kehittää ilmiölähtöiseksi ja sektorien rajat ylittäväksi työksi, jossa pyritään välttämään ongelmalähtöistä lähestymistapaa. Johtopäätöksissä mainitaan tärkeänä rakenteellisen sosiaalityön vakiinnuttaminen osaksi sosiaalityön toimintamuotoja, jossa rakenteellisten muutosten avulla voidaan parantaa palveluiden kohdentamista ja tavoitteenmukaisuutta. Juuri näihin tavoitteisiin ja kysymyksiin voitaisiin hakea vastauksia sosiaalialan yrittäjyydestä ja sen tuomista mahdollisuuksista.

Tutkielmassani olen kiinnostunut yksilöiden ammatti-identiteeteistä, mutta näen sen liittyvän suurempaan ilmiöön sosiaalialan profession sekä ammatti-identiteetin kehitykseen, jotka ovat omalta osaltaan kytköksissä sosiaalialan rakenteellisiin muutoksiin. Ammatti-identiteetti kertoo koko sosiaalialan tilasta ja asennoitumisesta yhteiskunnassa, vaikka jokaisella työntekijällä on yksilöllinen identiteettinsä. Ammatti-identiteetti piirtää kuvaa sosiaalityön sisällöstä, ammasteista ja sosiaalityön tavoitteista.

Pro gradu- tutkielmassani syvennyn sosiaalialan yrittäjien ammatti-identiteettiin ja millaisena se näyttäytyy. Tutkielmani teoria pohjautuu George Herbert Meadin (1934) näkemykseen identiteetistä, minkä mukaan identiteetti muodostuu minän ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Käytän analyysissäni Meadin jaottelua sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen identiteettiin, jonka avulla tarkastelen yrittäjien ammatti-identiteettejä. Tutkin yrittäjiä, joilla on sosiaalialan korkeakoulutus, kuten sosionomi (AMK/YAMK) tai sosiaalialan maisteri (YTM/VTM). Mielestäni on tärkeää kuulla itse yrittäjien kokemuksia ammatti-identiteetin kehityksestä ja yrittäjyyden merkityksestä siihen. Ammatti-identiteetin muokkautuminen on jatkuva prosessi, johon vaikuttavat työntekijän oma työhistoria, arvomaailma sekä rakenteelliset työn puitteet. Siihen vaikuttavat työolosuhteiden lisäksi esimerkiksi omat persoonan piirteet ja odotukset työtä kohtaan. Olen kiinnostunut nimenomaan yrittäjän ammatti-identiteetistä sekä sen erilaisista sosiaalisista ja henkilökohtaisista ulottuvuuksista. Tutkin yrittäjien mielipiteitä oman ammatti-identiteetin kehittymisestä ja millaisen yhteyden he näkevät yrittäjyyden ja ammatti-identiteetin välillä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Millaisena sosiaalialalla toimivan yrittäjän ammatti-identiteetti näyttäytyy?

Miten yrittäjän ammatti-identiteetti ilmenee henkilökohtaisen ja sosiaalisen identiteetin ulottuvuuksilla?

Taustoitin tutustumalla olemassa olevaan sosiaalialan palvelujärjestelmään sekä niitä koskevan lainsäädäntöön. Käsittelen taustatietona ensin pohjoismaista hyvinvointivaltiota ja siirryn sitten konkreettisemmin siihen, mitä sosiaalipalveluita yksityisesti tuotetaan. Tarkastelen tutkielmassani yrittäjiä, joilla on taustallaan sosiaalialan korkeakoulutus ammattikorkeakoulusta tai yliopistosta. Tutkielmani suunnitteluvaiheessa olin lähtökohtaisesti avoin tarkastelemaan eri kokoisia yrityksiä, mutta aineistooni valikoitui lopulta ainoastaan mikroyrittäjiä sekä yksi aloitteleva yksityisyrittäjä. En määritellyt yrityksen tuottamaa palvelua tarkemmin, mutta sen tuli olla sosiaalialaan liittyvää. Rajaan tarkastelun ulkopuolelle hoivapalveluita tuottavat kansainväliset tai kansalliset suuryritykset, joiden asemaa sosiaalialan kentällä pohdin johtopäätöksissäni. Tuon myös esiin tilastojen avulla, kuinka korkeasti koulutetut sosiaalialan ammattilaiset sijoittuvat työelämään. Kuinka moni työskentelee julkisella-, yksityisellä – tai kolmannella sektorilla? Kuinka paljon yrittäjyys työllistää sosiaalialan korkeasti koulutettuja ammattilaisia? Nämä tiedot johdattelevat aiheeseeni ja tuovat perspektiiviä vallitsevista työmarkkinoista. Rakenteellisella sosiaalityöllä ja vallitsevilla työmarkkinoilla on oma osuutensa professioiden sekä ammatti-identiteetin kehitykseen. Teoreettisena viitekehyksenä tutkielmassani toimii ammatti-identiteettiä koskeva kirjallisuus ja tutkimus sekä George Herbert Meadin (1934) jaottelu sosiaalisesta ja henkilökohtaisesta identiteetistä.

2 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Tutkielmani on teoriaohjaava, jossa tarkastelen tutkittavaa ilmiötäni teoreettisten näkökulmien pohjalta, mutta vielä sitomatta sitä mihinkään tiettyyn teoriaan. Teoriaa ymmärtääkseni tein kirjallisuuskatsauksen hakemalla sosiaalialan yrittäjyyteen ja ammatti-identiteettiin liittyvää kirjallisuutta sekä tutkimustietoa, ja tulokset esittelen tässä kappaleessa. Hain aineistoa kirjastoista, sekä erilaisista sähköisistä tietokannoista. Konsultoin myös yliopiston informaatikkoa, erityisesti etsiessäni kansainvälistä tutkimusta. Sähköisistä tietokannoista käytin pääasiassa Finna.fi -arkistoa, jonka kautta pääsin myös kansainvälisiin tietokantoihin esim. sosiaalialan ja sosiologian omiin tutkimuksiin ProQuest-palvelimen kautta.

Alkuun lähdin tekemään käsiteanalyysiä aiheestani ja hakutermeikseni valikoituivat: sosiaaliala, sosiaalityö, yrittäjyys, ammatti-identiteetti sekä englanniksi social services, social work, social worker, child protection, professional identity, entrepreneurship. Näillä tein erilaisia hakuja, mutta juuri sosiaalialan yrittäjien ammatti-identiteetistä ei löytynyt tutkimusta laisinkaan. Sosiaalialan yrittäjyydestä tai sosiaalialan identiteetistä löytyi muutama tutkimus, mutta suurin osa löytämistäni oli pro gradu-tutkielmia ja opinnäytetöitä (AMK). Alla esittelen ensin sosiaalialan yrittäjyyttä kuvaavia tutkimuksia, joiden tutkimusote on työvoimapoliittinen sekä ammatti-identiteettiä koskevaa tutkimusta.

2.1 Suomalaisia tutkimuksia

Österberg - Högstedt Johanna (2009) on tutkinut sosiaalialan yrittäjyyttä Turun kauppa- korkeakoululle tehdyssä väitöskirjassaan: ”Yrittäjä ammatissaan sosiaali- ja terveysalalla – yrittäjyyden muotoutuminen kuntatoimijoiden ja yrittäjien näkökulmasta.” Tutkimus avaa yrittäjien kokemuksia kilpailuttamisesta, yrittäjyyden edellytyksiä sosiaali- ja terveysalalla sekä yksityisten palveluiden tuomia käytännön eroja.

Työministeriön julkaisussa ”Palkkatyöstä yrittäjäksi. Tutkimus yrittäjäksi ryhtymisen reiteistä sosiaali- ja terveysalalla sekä kaupallisella ja teknisellä alalla.” Jarna Heinonen, Anne Kovalainen, Kaisu Paasio, Tommi Pukkinen ja Johanna Österberg (2006) raportoivat tutkimustaan, jossa on vertailtu sosiaali- ja terveysalan ja kaupallisen alan yrittäjäksi siirtymisen vaihteita ja tulevaisuutta. Tutkimus on osa Työpoliittista tutkimusohjelmaa (2003 – 2007). Tutkimus tuo esiin, kuinka vähäistä yrittäjyys on sosiaali- ja terveysalalla verrattuna tekniseen tai kaupalliseen alaan. Keskityin Heinosen ym. (2006) tutkimuksessa) sosiaali- ja terveysalan yrittäjiin, mutta näiden alojen vertailu oli myös mielenkiintoista. Tutkimuksen tuloksissa on kiinnostavaa, että syyt ja reitit yrittäjyyteen lähtemiselle eivät eroa näillä aloilla juuri toisistaan. Molemmilla aloilla ilmeni, että yrittäjiksi lähdetään vasta ammatillisen osaamisen kehityttyä vahvaksi. Työttömyyttä ei myöskään enää nähty yhtenä reittinä yrittäjyyteen, kuten se on 1990-luvun alkupuolella ollut. Tutkimuksessa pohditaan työmarkkinoiden rakenteellista jakautumista julkiseen ja yksityiseen sektoriin sekä kuinka niiden rinnakkaiselo kaikkein tehokkaimmin toimisi. Julkinen sektori on selkeästi suurin sosiaali- ja terveysalan yrittäjien työllistäjä. Tutkimus hahmottaa kuvaa pätevistä yrittäjistä, joille yrittäjyys ei ole uran päätepiste tai ainoa vaihtoehto. Sitä ei myöskään enää nähdä vastakohtana palkkatyölle, vaan ne voivat kulkea limittäin.

Anne Kovalainen ja Leila Simonen (1996) ovat tutkineet sosiaali- ja terveysalan yrittäjyyttä teoksessaan ”Sosiaali- ja terveysalan yrittäjyys”. Teos käsittelee kokonaisvaltaisesti sosiaali- ja terveysalan yrittäjyyttä sekä siinä on käytetty Stakesin kyselytutkimuksen sekä laadullista aineistoa, jossa vastanneet ovat olleet sosiaali- ja terveysalan yrittäjiä. Tätä sosiaali- ja terveysalan yrittäjyyden perusteosta käytän lähteenä läpi tutkielmani ja tutkimuksen tuloksia esittelen tarkemmin sosiaalialan yrittäjyyttä käsittelevässä kappaleessa 3.

Hoivayrittäjyyttä käsittelevän teoksen artikkelissa ”Hoivayrittäjyyden kuvaus ja yrittäjien kokemukset” Sari Rissanen ja Sirkka Sinkkonen (2004, 68 – 85) tuovat esiin kahden aineiston avulla hoivayrittäjien kokemuksia yrittäjyydestä. Aineistossa on käytetty postikyselyä (456 vastausta) sekä laadullista aineistoa (12 teemahaastattelua päiväkotiyrittäjiltä) vuodelta 2001. Tutkimus tuo esiin hoivayrittäjyyden naisvaltaisuutta ja nuorten (alle 30-vuotiaiden) yrittäjien vähäisyyttä. Tuloksissa tuodaan esiin, että yrittä-

jiys ei ole houkutellettu korkeasti koulutettuja, mutta sen muutokseen artikkelissa uskottiin. Tämän tutkielman vastanneilla oli pääosin opisto -tai koulutason tutkinto.

Tutkimus kuvaa tyypillistä hoivayrittäjää 40-vuotiaaksi perheelliseksi naiseksi, joka on lähtenyt yrittäjäksi työskenneltyään aiemmin julkisella sektorilla. Postikyselyyn vastanneista puolet arvioi yrityksen taloudellisen menestyksen hyväksi tai erinomaiseksi ja noin puolet tyydyttäväksi. Päiväkotiyrittäjien haastatteluissa yksikään ei maininnut yrittäjyyden motiiviksi rikastumista ja heistä seisemän kertoi tienaavansa yrittäjänä saman verran kuin aikaisemmassa palkkatyössä päiväkodissa. Ainoastaan kolme yrittäjää kertoi suuremmista tuloista yrittäjyyden aloittamisen jälkeen. Yrittäjyyttä kuvattiin aineistoissa raskaaksi ja sen taustalla tuotiin esiin naisyrittäjyys, jatkuva vastuun kanto ja yksin yrittäminen. Yksityisyrittäjät toivat esiin, että vaihtelovollisuuden takia heillä ei ollut ketään, kenen kanssa jakaa työhönsä liittyviä asioita. Myös yrityksen alkuvaihe koettiin raskaaksi, mutta palkitsevaksi koettiin työn haasteellisuus ja monipuolisuus. Itsenäisyys nähtiin tärkeänä ja pääosin positiivisena asiana, mutta siihen liittyi myös negatiivisia esim. vapaa-ajan puutteeseen liittyviä kokemuksia. (Rissanen & Sinkkonen 2004, 68 – 85.)

Identiteettiä, kuten myös ammatti-identiteettiä on tutkittu kohtuullisen paljon. Salme Mahlakaarto (2010) on tutkinut väitöskirjassaan työidentiteetin vahvistumista voimaantumisen avulla. Tutkimuksen kohteena oli yhden sairaalan henkilökunnalle suunnattu voimaantumisen kehitysohjelma, jonka tarkoituksena oli lisätä työhyvinvointia ja ehkäistä työuupumusta osallistujien subjektiivista vahvistamalla. Mahlakaarrolla oli monenlaisia aineistoja tutkimuksessaan, kuten videoaineistoja, portfolioita ja haastatteluja. Sikke Leinikki (2009) on tehnyt haastattelututkimuksen ”Pelon ja toivon välissä: Pätkätyöläisen urakerronta”, jossa hän tekee 33 kerronnallista haastattelua korkeasti koulutetuille pätkätyöntekijöille. Tutkimuksen taustalla käytetään teoriaa ammatti-identiteetistä ja tutkimuksessa se tulee ilmi erilaisten narratiivien avulla. Tutkimuksen tuloksissa ilmenee, että pätkätyö vaikuttaa ammatti-identiteetti kehittymiseen kaksisuuntaisesti; tukevana ja heikentävänä. Pätkätyön todetaan vaikuttavan merkittävästi myös elämään työn ulkopuolella.

Ainoastaan sosiaalialan ammatti-identiteettiin keskittyviä tutkimuksia ei löytynyt helposti. Tiia Tamm (2010) on tutkinut Tampereen yliopistolle tehdyssä väitöskirjassaan

virolaisten sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiä. Tutkimuksessa käytettiin laadullisia (N=10) sekä määrällisiä aineistoja (N=122), jotka olivat sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoiden haastatteluja sekä survey-kyselylomakkeita. Tuloksista ilmeni hieman yllättäen sosiaalityöntekijöiden identiteettiin liittyvän sellaisia ominaisuuksia (esim. innovatiivisuus ja riskinotto-kyky), jotka liitetään usein menestyksekkäseen yritystoimintaan. Tämä oli erittäin mielenkiintoinen tulos oman tutkielmani kannalta ja Tammin johtopäätöksissä todetaan, että sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiä tulisi tutkia ja arvostaa nykyistä enemmän.

2.2 Kansainvälisiä tutkimuksia

Kansainvälistä tutkimusta sosiaalialan ammatti-identiteetistä löytyi jonkun verran, mutta hakutermejä jouduin muokkaamaan useampaan kertaan. Sosiaalialan yrittäjyyteen liittyvät tutkimukset liittyivät suurilta osin sosiaaliseen yrittäjyyteen, jossa työllistetään esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiä tai vajaakuntoisia. Sosiaalityön ammatti-identiteetistä (professional identity) löytyi tutkimuksia sekä artikkeleita ja erityisesti vaihtaessani haun koskevan erityisesti lastensuojelua, löytyi tutkimuksia.

Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa ”The Professional Identity of the Newborn Intensive Care Social Worker” Suzanne Meredith Baldwin (2003) tutki sairaalan vastasyntyneiden tehohoidossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiä. Tutkimuksessa ilmeni, että työtehtävien tiheydellä ja merkityksellä (meaning) oli vahva vaikutus ammatti-identiteettiin. Työtehtävien suorittamisen merkitystä korostettiin ja sillä oli positiivisesti kasvattava vaikutus ammatti-identiteettiin. Tämän tutkimuksen tuloksissa ei työtyytyväisyydellä ollut vaikutusta ammatti-identiteettiin, mikä on mielestäni mielenkiintoista. Isosta Britanniasta löytyi Carolyn Oliver (2013) artikkeli siitä, kuinka vaikeaa sosiaalialan opiskelijoita on opettaa löytämään oma sosiaalityön ammatti-identiteetti. Ratkaisuna artikkelissa Oliver esittää, että sosiaalialan opiskelijoiden tulisi nähdä itsensä yksityisten rajojensa asettajina (boundary spanners), jonka avulla yhdistyy henkilökohtainen ja ammatillinen identiteetti. Oliverin näkemyksen mukaan näen, että ammatti-identiteetin opiskelu ja opettaminen on haastavaa ja näitä tukeakseen tutkimustiedon kartuttaminen ammatti-identiteetin muodostumisesta on erityisen tärkeää.

Myös ohjausta ja psykoterapiaa tarjoavien sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetistä löytyi yhdysvaltalainen Ione Ruthin Lewis (2004) tutkimus. Tutkimuksessa todetaan, kuinka sosiaalityön kirjallisuuden avulla on vaikea hahmottaa kuvaa yhtenäisestä sosiaalityön ammatti-identiteetistä, koska se sisältää niin monia teorioita, arvoja, interventiota ja työskentely aloilla. Tutkimuksessa haastateltiin 18 työntekijää ja tuloksista ilmeni, että ammatti-identiteetti on alati muuttuva ja dynaaminen prosessi, jota ei ole ennalta määritelty alankirjallisuudessa. Ammatti-identiteettiin sekä asiakkaisiin suhtautumiseen vaikuttavia tekijöitä olivat mm. työntekijän sukupuoli, kulttuuritausta, työkokemus ja työorganisaatio.

2.3 Yhteenveto

Ammatti-identiteettiä koskeva tutkimus on kirjallisuuskatsaukseni perusteella pirstaleista ja sosiaalityön ammatti-identiteetistä en saanut johdonmukaista kuvaa. Tämä myös todettiin muutamien tutkimusten johtopäätöksissä, vaikka aihetta pidettiin tärkeänä. Koska sosiaalityön ammatti-identiteetistä löytyi varsin niukasti tutkimustietoa, tein hakuja myös muilla ammattialoilla (esim. terveys -ja opetusala), joiden ammatti-identiteeteistä löytyi taas paljon enemmän tutkimuksia. Tutkimukseni tarkastelun ulkopuolelle on rajattu, mutta on mielenkiintoista huomioda, kuinka aihetta lähestytään muilla ammattialoilla.

Aiempaan tutkimuskirjallisuuteen tutustuessa huomioni kiinnittyi sosiaalityön yrittäjyyttä käsittelevien tutkimusten niukkuuteen. Vaikka suomalaista tutkimusta aiheesta löytyy, olisi yrittäjyyden ja ammatti-identiteetin kehittymisen saralla vielä paljon tutkittavaa. Ehkä näitä yhdistävät tutkimukset voisivat kannustaa nykyisiä ja tulevia ammattilaisia entistä innovatiivisempiin työtapoihin ja menetelmiin. Löytämäni tulokset ainoastaan vahvistavat tutkielmani aiheen tärkeyttä, koska ammatti-identiteettejä tutkimalla sosiaalityötä ja sen asemaa yhteiskunnassa voitaisiin kehittää. Sosiaalityön yrittäjyys on varsin uusi ilmiö, mutta sen tutkiminen olisi tarpeellista, koska uskon siinä olevan paljon potentiaalia muuttuvassa palvelujärjestelmässä.

3 SOSIAALIPALVELUIDEN JÄRJESTÄMINEN SUOMESSA

Hyvinvointivaltion määrittely ei ole helppoa ja se on käsitteenä monimutkainen. Kovalainen (1996) määrittää sitä artikkelissaan ”Muuttuva hyvinvointivaltio” kaksihuippuisen hyvinvointivaltion mallin avulla. Hyvinvointivaltiossa keskeisinä toimijoina olevat kunta ja valtio takaavat sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelut kansalaisille. Valtion tehtävinä on tarjota sosiaalivakuus ja lainsäädäntöön liittyvät asiat, sekä ohjata palveluiden tuottamista ja rahoitusta valtionosuuden muodossa. Kuntien tehtäväksi jää julkisten sosiaali- ja terveyspalveluiden ja lainsäädännön täytäntöönpano, sekä viimesijainen vastuu toimeen-tuloturvan ja palveluiden kustannuksista. Useat tutkijat jaottelevat hyvinvointivaltion ”kahteen huippuun”: jakovaltioon ja hoiva- eli palveluvaltioon. Jako-valtion tehtäviin kuuluvat tulonsiirrot, sosiaaliturva, vakuutus pohjaiset etuudet ja se on rahaperusteinen. Hoiva- eli palveluvaltio vastaa eri palvelujärjestelmistä (esim. lastenpäivähoito, vanhustenhoito) ja on hoiva -ja hoitoperusteista. Suomalainen hyvinvointivaltio nähdään lähtevän yksilön tarpeista. Sitä pidetään naisystävällisenä mallina, joka mahdollistaa naisten vapautumisen palkattomasta hoivatyöstä kotoa palkkatyöhön. Perinteinen perheeseen nojautuva tai mieselättäjä -malli kuuluvat enemmän keskieuropalaiseen ja saksalaiseen malliin. Suomalainen hyvinvointivaltio mahdollistaa tasa-arvoisemman työnjaon sukupuolten välillä, mutta samalla se lisää riippuvuutta valtiosta ja julkisista sosiaalipalveluista. (Kovalainen, 94 – 97.)

3.1 Hyvinvointivaltion murros

Hyvinvointipalveluiden tarkoitus on tuottaa kansalaisille hyvinvointia esim. terveydenhuollon, päivähoidon ja sosiaalipalveluiden muodossa. Suomen hyvinvointivaltio on rakennettu siten, että jokaisella kansalaisella on oikeus perustoimeentuloon sosiaalivakuuden muodossa ja palvelut saa ilmaiseksi tai pientä korvausta vastaan kunnilta. Kansalaiset ovat myös mukana päättämässä miten ja millaisia palveluita tuotetaan sekä miten niihin osoitetaan julkisia varoja. Hyvinvointipalvelut ovat myös iso työllistäjä Suomessa. Kaikesta huolimatta hyvinvointivaltio ja sen palvelut saavat paljon kritiikkiä

mm. palveluiden laadusta ja saatavuudesta. (Aaltio 2013, 11.) Talouskasvu ja hyvinvointi liitetään usein toisiinsa, mutta niiden välinen suhde ei ole mutkaton. Vauraus ei riitä hyvinvoinnin sisällöksi, koska hyvinvointi on kokonaisvaltaista ja koko elämän kestävä prosessi. Prosessin onnistumiseen vaikuttaa aineellisen hyvinvoinnin lisäksi sosiaalinen vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa sekä mahdollisuus osallisuuteen omassa elinympäristössään. Tiettyjen fyysisten perustarpeiden täyttäminen (esim. terveydenhuolto) vaatii vaurautta, mutta vauraus ei tarkoita sitä, että se jakautuisi yhteiskunnassa tasaisesti. (Aaltio 2018, 73.)

Julkisilla hyödykkeillä ja palveluilla tarkoitetaan kaikkien käytettävissä olevia hyödykkeitä ja palveluita, kuten kadut, yleinen turvallisuus tai oikeuslaitos. Näiden ulkopuolelle ei voi rajata ketään. Yhteiset resurssit ovat myös kaikkien kulutettavissa ja näitä ovat esim. luonto ja ilma. Osittain julkiset hyödykkeet ja palvelut voivat rajata käyttäjäkuntaansa esim. maksuilla, mutta ne ovat peri-aatteessa kaikkien käytettävissä. Tällaisia ovat esim. terveydenhuolto, radio- ja tv-kanavat ja joukkoliikenne. Markkinahyödykkeitä ja palveluita ovat ne, joilla erottaudutaan makukysymysten, tottumusten ja ennen kaikkea rahan avulla. Tällaisia ovat esim. asuminen, vaatteet, ruoka sekä erilaiset palvelut kuten kampaamot. Julkisten palveluiden määrittäminen ja rajaaminen ei ole yksioikoista ja usein ainoastaan sopimuksenvarainen asia. Suomessa näistä asioista päättää suurimmalta osalta eduskunta, vaikka päätöksiä tehdään myös kuntien ja kaupunkien erilaisissa elimissä. Jako julkishyödykkeiden ja markkinahyödykkeisiin ei ole helppoa, mutta niistä voidaan etsiä yhdistäviä tekijöitä. Puhtaiden markkinahyödykkeiden erottelu on helpompaa, sillä niitä ei valtio tai kunta tarjoa eikä niiden hinta määräydy julkisen vallan tai poliittisen päätöksenteon kautta. Niiden hinta määräytyy enimmäkseen markkinaehtoisesti. Puhtaasti tällaisia ovat esim. vaatteet. Jokaisen hyödykeryhmän sisältä voidaan erottaa myös esim. peruspalvelu ja tukipalvelu. Esimerkiksi koulut ovat peruspalveluita ja kouluruokailu sen tukipalvelu. Puhtaat julkishyödykkeet ovat kaikille ilmaisia ja sen tuottamisesta on päätetty poliittisesti. Yhteistä niille on laadun arvioinnin vaikeus eikä sitä voi valita. Julkisella sektorilla on mitä erinäisempiä tehtäviä, jotka kattavat koko yhteiskunnan toimimisen. Näitä ovat aina lainsäädännön ylläpidosta, sosiaali- ja terveystalouden tuottamiseen ja katujen valaistukseen. Nämä palvelut rahoitetaan useimmiten verorahoilla ja niiden tarkoituksena on tasa-arvon lisääminen kansalaisten kesken ja hyvinvoinnin kasvattaminen. Hyvinvoinnin tasaamiseksi tuotetaan erilaisia hyvinvointipalveluita ja tehdään tulosiirtoja. (Kovalainen 1996, 67 – 71.)

Sosiaali- ja terveysala ja sen kehitys ovat riippuvaisia yhteiskunnallisesta ja ta-
loudellisesta kehityksestä, jota myös poliittisella päätöksenteolla ohjataan. Suomalaisen
hyvinvointivaltion synnyn taustalla ovat nopea teollisuuskehitys ja maatalousyhteiskun-
nasta pois siirtyminen, mikä taas on mahdollistanut julkisten palveluiden kasvun. Hy-
vinvointivaltio voidaan määrittellä tarkoittavan sitä, että valtiovalta on keskeisessä roo-
lissa kansalaisten perustarpeiden tyydyttämisessä ja luo perusturvallisuuden. Nopea
talouskasvu loi pohjan julkisten palveluiden kasvulle ja esimerkiksi 1970- luvulla tehdyt
tulopoliittiset ratkaisut kasvattivat yhteiskunnan tarjoamia palveluita kuten koulutus,
sosiaali- ja terveyspalveluita. (Kovalainen 1996, 64 – 65, 70).

Sosiaali- ja terveyspalvelut on tarkoitettu kaikille kansalaisille ja ne ovat osa hyvinvointi-
valtion palveluvaltiota. Ne on kehitetty lainsäädäntöä mukailleen ja niiden tuottajana on
alan ammattilainen. Sosiaalipalvelut kattavat koko elämänkaaren ja on tarkoitettu kaikil-
le kansalaisille. Sosiaalipalveluita järjestää yhteiskunta ja useimmiten kunta toteuttaa
ne. Sosiaalipalveluiden käyttö voi olla vapaaehtoista tai tahdosta riippumaton interven-
tio esim. lapsen huostaanotto. (Kovalainen 1996, 96 – 97.) Perinteisesti on nähty hyvin-
vointivaltion tehtävänä tuottaa kaikki kansalaisten sosiaali- ja terveyspalvelut. Tämä on
kuitenkin muuttunut ja on koko ajan muuttumassa yhä enemmän markkinatalouden mu-
kana, jolloin palveluiden tuottajina eivät olekaan enää ainoastaan kunnat vaan rinnalle
on tullut joukko innovatiivisia yrittäjiä. 1990-luvulla tehtiin valtiosuus uudistus, joka
on mahdollistanut sen, että kunnat voivat ostaa julkisia palveluita yksityisiltä tuottajilta.
Samalla 1990-luvun lama on vaikuttanut siihen, että kunnat ovat joutuneet tehostamaan
niukoilla resursseilla toimivia palveluitaan. (Heinonen ym. 2006, 19.)

Julkunen esittää teoksessaan ”Muuttuvat hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvoin-
tivaltiot reformoitavina” (2017) näkemyksiä hyvinvointivaltion tilasta 2010-luvulla.
Julkusen mukaan hyvinvointivaltion voi ajatella materialistiseksi ja institutionaaliseksi
järjestelmäksi tai sitten diskurssiksi, joka yhdistää monia tavoitteita ja järjestelmiä. (Jul-
kunen 2017, 30.) Julkunen (2017) kuvaa 2000-luvun jälkeistä sosiaali- ja terveysalan
kehitystä Suomessa yritteliäiseksi, mutta ei eurooppalaisen mittakaavan mukaan järin
innovatiiviseksi. Hän korostaa, että yrittäjyyden, yksityisten palveluntarjoajien ja omais-
ten äänet ovat nousseet sosiaali- ja terveysalaa koskevassa keskustelussa aiempaa suu-

rempaan rooliin. Myös medialla on osuutensa alasta käydyssä keskustelussa, sillä 2010-luvulla sosiaaliala on noussut yleisen keskustelun kohteeksi erilaisten skandaalien kautta, mikä on osaltaan aiheuttanut painetta sosiaali- ja terveys-alan muutosvalmiuteen ja uusiin ratkaisuihin. (Julkunen 2017, 363-365.) Nähtäväksi jää, miten yrittäjäyys mahdollisesti kasvattaa rooliaan tähän keskusteluun vastatakseen.

3.2 Yksityisten palveluiden tuottaminen

Suomalainen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä perustuu valtion tuella toteutettuun kunnalliseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Palveluita järjestetään julkisella sektorilla, yksityisissä yrityksissä sekä erilaisissa järjestöissä. Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee tätä koskevan lainsäädännön toteutumista, kehittää palveluita, toimintapolitiikkaa, valmistelee keskeiset uudistukset sekä ohjaa niiden toteuttamista. Sosiaali- ja terveysministeriö myös ohjaa näiden yhteensovittamista poliittisen päätöksenteon kanssa. Kunnat ovat vastuussa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. Kunnat voivat tuottaa palveluita itse, toisten kuntien kanssa tai ostaa palveluita toisilta kunnilta, järjestöiltä tai yksityisiltä palveluntuottajilta. Erikoissairaanhoidon järjestetään sairaanhoitopiirien mukaan. (STM 2017.)

Kunnat voivat ostaa yksityisiä sosiaalihuollon palveluita yksityisiltä palveluntuottajilta tai järjestöiltä täydentääkseen olemassa olevaa palveluverkkoaan. Yksityinen palveluntarjoaja voi myydä palveluaan kunnille, kuntayhtymille tai suoraan asiakkaille. Yleisiä yksityisesti järjestettyjä sosiaalihuollon palveluita ovat esim. lasten ja nuorten laitos- ja perhehoito sekä palveluasuminen ja kotipalvelu. Myös lastenpäivähoitoa järjestetään yleisesti yksityisesti, mutta se siirtyi opetushallituksen alaisuuteen 2015. (AVI 2018.)

Ympäri vuorokautinen yksityinen sosiaalipalvelu on luvanvaraista toimintaa ja palveluntuottajan on haettava sille oman alueensa aluehallintoviraston (AVI:n) lupa. AVI myös valvoo omalla toimialueella toimivia yksityisiä sosiaalipalveluiden tuottajia ja kuntatasolla valvonnasta on vastuussa sosiaali- ja terveystoimi tai muu vastaava toimielin. Valtakunnallinen koordinaatiovastuu sosiaalihuollon valvonnassa on sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolla (Valvira). Jos yksityinen palveluntuottaja tuottaa palveluita useamman AVI:n alueella, tulee lupahakemus tehdä suoraan Valviraan. Muu kuin ympärivuorokautinen sosiaalipalvelu on ilmoitusvaraista toimintaa. Yksityisen palvelun-

tuottajan on tehtävä kirjallinen ilmoitus ennen toiminnan aloittamista, olennaista muuttamista tai lopettamista sille kunnalle, jossa palveluja annetaan. Kunnan tehtävänä on ilmoittaa AVI:lle tiedot rekisterin pitoa varten. Rekisteriin ei enää merkitä kotipalvelujen tukipalveluita (esim. ateria-, vaatehuolto, saattaja tai sosiaalista kanssakäymistä edistävä palvelu), vaan näistä tehdään ilmoitus kuntaan, jossa palvelu tuotetaan. Ympäristövuorokautisia sosiaalipalveluja tuottavan yrityksen, on annettava vuosittain toiminnastaan toimintakertomus lupaviranomaiselle, joka on useimmiten AVI tai toimiessaan useammalla alueella Valvira. (AVI 2017).

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011) määrittää yksityiset sosiaalipalvelut, niihin liittyvät lupa- ja ilmoitusasiat ja valvonnan. Lain tarkoituksena on varmistaa asiakkaan oikeus laadultaan hyviin sosiaalipalveluihin toteutuminen, kun asiakas käyttää yksityisiä sosiaalipalveluita. Lakia sovelletaan yksityisten sosiaalipalvelujen tuottamiseen, toteuttamiseen ja valvontaan. Yksityisten sosiaalipalvelujen toteuttamisesta on lisäksi voimassa, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000) ja muutoin sosiaalipalveluista säädetään. Yksityisiä sosiaalipalveluita koskevassa laissa (922/2011) määritetään yksityinen sosiaalipalvelu: ”yksityisillä sosiaalipalveluilla sosiaalihuoltolain (710/1982) 17 §:ssä mainittuja sosiaalihuollon palveluja sekä niiden järjestämiseen liittyvää sosiaalialan ammatillista ohjausta ja neuvontaa, joita yksityinen henkilö, yhteisö tai säätiö taikka julkisyhteisön perustama liikeyritys tuottaa korvausta vastaan liike- tai ammattitoimintaa harjoittamalla”. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia palveluita voivat olla esim. sosiaaliohjaus, päihdetyö, kotihoito, asumispalvelut tai mielenterveystyö. Toimintayksikkö määritetään yksityisiä sosiaalipalveluita koskevassa laissa (922/2011) toiminnalliseksi kokonaisuudeksi, jossa tuotetaan asiakkaalle yksityisiä sosiaalipalveluita koskevassa laissa tarkoitettuja palveluita. Lupaviranomaiseksi laki määrittää aluehallintovirastot sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Valvontaviranomainen on sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitettu kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. (Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011).

Suomen perustuslaki (731/1999) määrittää, että viranomaispäätöksiä ei voi yksityistää. Sosiaalihuollossa tehdään tiettyjä tahdonvastaisia viranomaispäätöksiä, kuten huostaanotto tai kiireellinen sijoitus, jotka on aina tehtävä kunnassa. Viranomaistoimintaa ja päätöksiä sitoo myös hallintolaki (434/2003) ja hallintolain käyttölaki (586/1996). Las-

tensuojelun järjestäminen on lastensuojelulain (417/2007) mukaan kunnan tehtävä, mutta osan palveluista kunta voi ostaa muilta tuottajilta. Käytännössä esim. lastensuojelun avohuollon palveluita ja lasten sijaishuoltoa järjestetään yksityisellä sekä kolmannella sektorilla, vaikka molemmissa tapauksissa lasten asioista vastaava sosiaalityöntekijä tulee kunnasta. Näin toimittaessa viranomaispäätökset tehdään lainmukaisesti kunnissa, ja kunta ostaa esim. sijaishuollon laitospalvelua yksityiseltä palveluntuottajalta.

Porko, Heino ja Eriksson käsittelevät lastensuojelun yksityistämistä THL:n julkaisussa (2018) ”Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä”. Julkaisussa tuodaan ilmi, ettei ole mitään valtakunnallista rekisteriä mistä selviäisi lastensuojeluyksiköiden määrä Suomessa. Tiedot ovat hajallaan mm. Valviralla ja kunnilla, eikä ole olemassa kattavaa tietoa yksityisistä, järjestöjen, valtion ja kunnallisista palveluntuottajien yksiköistä. Selvityksen tilastot perustuvat Valviran 5.2.2018 rekisteritietoihin luvanvaraisista lastensuojelun palveluntuottajista, niiden palvelualasta ja paikkamääristä. Tilastojen lisäksi aineistona on käytetty kaikista kuudesta aluehallintovirastosta sosiaalihuoltoa valvovien viranomaisten teemahaastatteluista, jotka on analysoitu sisällönanalyysia käyttäen. Selvityksen mukaan yksityisten yritysten osuus lastensuojelulaitosten ylläpitäjistä oli 2018 yli 90 %, kun vielä 1988 niiden osuus oli 23 %. Suomessa oli vuonna 2018 443 luvanvaraista sijaishuollon palveluntuottajaa, joilla on yhteensä 671 toimintayksikköä ja lähes 5 000 hoitopaikkaa. Toimintayksiköistä suurimmat palveluntuottajat omistavat viidesosan 20,4 %. Yksityisesti tuotettuja yksiköjä oli kaikkialla Suomessa, mutta niiden sijoittumisessa ja palveluntarjonnassa oli maakunnittain eroja. (THL 2018, 3.) Selvityksessä kuvattiin sijaishuoltoyksiköiden kehityskulkua ja nykytilaa kolmen kokonaisuuden avulla. Selvityksessä todetaan, että palvelutuotanto on markkinoistunut ja yksiköt profiloituneet. Sen mukaan isot ostavat pieniä yrityksiä ja perustavat uusia yksiköitä, samalla kun osake yhtiöt ostavat ammatillisia perhekoteja. Samalla syntyy ketjuja ja kilpailu tuo kustannustietoisuutta. Yksiköt voivat profiloitua esim. päihde tai psykiatriseen osaamiseen. Huolena nousi mm. jälkihuollon järjestäminen ja pienten paikkakuntien kokemat paineet yksiköiden tuomista erilaisista koulujärjestelyistä. Selvityksen yksi teemoista liittyi sijaishuoltoon liittyvään laatuun, joka koostui ammatillisuudesta yksiköissä, jonka koettiin vahvistuneen. Lastenoikeuksien todettiin vahvistuneen ja sosiaalityöntekijöiden pysyvyydellä, osaamisella ja vuorovaikutuksella lapsen kanssa nähtiin positiivinen vaikutus laadun toteutumiseen. Toisaalta markkinoistuminen ja sen tuoma toimintakulttuurin muutos nähtiin vaikuttavan laatuun, kuten myös henkilöstön vaihtu-

vuus ja valvonnan puutteet. Jokaisen tehtävä omavalvontasuunnitelma nähtiin kaava-maisena eikä sitä hyödynnetty riittävästi. (THL 2018, 4 – 5).

Lastensuojelu ja sijaishuolto on vain pieni osa sosiaalihuollonpalveluita, joita voidaan tuottaa yksityisesti, mutta ne saavat usein paljon huomiota julkisessa keskustelussa ja medioissa. Haastattelemiini yrittäjät edustavat eri sosiaalihuollon yksityisesti palveluita ja toimintaympäristöjä. Mukana on mm. lastensuojelua, asumispalveluita, perhetyötä, työnohjausta, terapiaa sekä innovatiivisista yhteistyötä muiden alojen kuten it-alan kanssa. Tutkielmani kannalta yrityksen tarjoamalla palvelulla ei sinänsä ole väliä, mutta toki on mielenkiintoista kuulla kokemuksia erilaisista yrityksistä ja nähdä ovatko koke-mukset erilaisia.

4 YRITTÄJYYS

Tutkimukseni kohdistuu ammatti-identiteetin tutkimiseen sosiaalialan ammattilaisilla, jotka toimivat mikroyrityksissä. Tutkielmani oli avoin myös muille yritysmuodoille, kuten pienyrityksille tai yksityisyrittäjille, mutta aineistooni valikoitui lopulta ainoastaan mikroyrittäjiä sekä yksi aloitteleva yksityisyrittäjä. Mikroyrityksessä voi olla enintään 10 työntekijää ja vuosittainen liikevaihto tai taseen loppusumma on enintään 2 miljoonaa. Pienyritykseksi lasketaan yritys, jolla on alle 50 työntekijää ja jonka vuosittainen liikevaihto on alle 10 miljoonaa, tai taseen loppusumma on enintään 10 miljoonaa euroa. Yksityis- tai yksinäisyrittäjällä ei ole palkattua työvoimaa. (Tilastokeskus 2019.) Toiminimellä toimiva tai yksityinen elinkeinonharjoittaja on yritysmuodoista kevyin, jossa elinkeinoa harjoittaa luonnollinen henkilö, joka myös vastaa mm. henkilökohtaisesti yritystoiminnan taloudellisista riskeistä (yritä.fi 2019). Tässä kappaleessa esittelen sosiaalialan yrittäjyyttä ja sen asemaa Suomessa kirjallisuuden ja tilastojen avulla.

4.1 Yrittäjyys sosiaalialalla

Sosiaali- ja terveystalouden yrityksistä käytetään usein termiä hoivayrittäjyys, jolle ei myöskään ole yksiselitteistä määritelmää. Rissanen ja Sinkkonen (2004, 12 – 13) kertovat hoivan määrittelyn olevan kulttuurisidonnaista ja Suomessa hoiva on liitetty sekä yksityiseen että julkiseen toimintaan. Rissanen ja Sinkkonen mainitsevat, että hoivaajan ja hoivattavan suhdetta mikrotasolla on tutkittu erityisesti naistutkimuksessa. Makrotasolla sitä voidaan tutkia myös esim. hoivan järjestämisen kautta yhteiskunnassa. Hoiva liittyy usein sosiaali- ja terveystaloudessa tarjottuihin käsitteisiin, kuten huolenpitoon. Tutkielmassani käsittelen erityisesti sosiaalialan yrityksiä, mutta osa kirjallisuudesta käsittelee sekä sosiaali- ja terveystalouden yritystoimintaa yhdessä, jolloin käytän myös hoivayrittäjyyden termiä. Myös yrittäjyyden määrittäminen on haastavaa, mutta siihen liitetään toiminta, jossa ihminen pyrkii, ahkeroi ja ponnistelee kohti asettamia tavoitteita. Pyrkimyksenä on usein tuoda toimeentulo itselle ja mahdollisesti myös muille. (Rissanen & Sinkkonen 2004, 13.)

Perinteinen omavaraustalous, jossa jokainen itse tuottaa kaiken kuluttamansa on Suomesta kadonnut teollistumisen myötä ja tilalle on noussut vahvasti työyhteiskunta. Tällä tarkoitetaan yleisimmin, että koko yhteiskunnan toimeentulon perustana toimivat palkka ja ansiotyö. Ne jäsentävät elämäämme ja yhteiskuntaamme monella tapaa. Pitkään yritystoiminta nähtiin kannattavana ainoastaan isoissa teollisuusyrityksissä ja talouden oletettiin aina vain kasvavan. Teollisuus ja sen tuomat työpaikat kuitenkin selkeästi vähenivät 1970- ja 80 luvuilla ja tilalle nousi moninaisempia tapoja tehdä työtä ja toimia yrittäjänä. (Kovalainen 1996, 62 – 63). Sosiaali- ja terveystoimet ovat olleet perinteisesti kuntien järjestämiä, jota lainsäädäntö tarkasti määrittelee ja ohjaa. Työmarkkinat sekä yhteiskunnan muutokset ovat kuitenkin luoneet uusia mahdollisuuksia markkinoille, palveluntuottajille, kunnille ja sitä kautta asiakkaille. Kuntapolitiikka on vahvasti läsnä sosiaali- ja terveystoimien yksityisessä tuottamisessa. Kunta on usein tilaaja ja rahoittaja, mutta on myös suoraa asiakkaan ja palveluntuottajan välistä yritystoimintaa. Palvelujärjestelmä yritetään yhä enemmän keventää laitoshuollosta avohuoltoon, joka mahdollistaa monenlaisen yritystoiminnan. Sosiaali- ja terveysala ovat vahvasti naisvaltaista ja itsensä työllistämisestä on tullut yksi vaihtoehto perinteisten virkojen rinnalle. (Kovalainen, Simonen 1996, 6 – 8).

Kovalainen ja Simonen (1996) käsittelevät sukupuolen merkitystä yrittäjyyteen ja tuovat esiin, että sosiaali- ja terveysalan uusista yrittäjistä 80 % on 1990-luvulla ollut naisia. Myös uudemmat tilastot tukevat tätä naisvaltaisuutta, kuten aikaisemmin olen esittänyt. Kovalainen ja Simonen esittävät, että sukupuolen merkitys ei rajoitu ainoastaan alaan vaan se vaikuttaa merkittävästi yrittäjyyteen monella tasolla. He mainitsevat, että sukupuolella on merkitystä esimerkiksi siihen, kuinka työtä ja tekemisen tapaa organisoidaan ja kuinka haasteita kohdataan ja ratkaistaan.

Sotien jälkeen naisten keskeisin toimeentulo on tullut palkkatyöstä, ja naiset eivät enimmäkseen olleet riippuvaisia miehen tuloista. Muuhun Eurooppaan verrattuna naisten kotiäitiys on suhteellisen vähäistä ja kokopäiväinen palkkatyö on naisilla yleisintä riippumatta siitä, onko naisella lapsia vai ei. Eri aloilla on nähtävissä eriytyneisyyttä eli segregatiota, jossa työt ja ammatit jakautuvat sukupuolen mukaan. Kahtiajakautumisessa on naisvaltaisia ja miesvaltaisia aloja, joissa tietyssä ammatissa toimivat sekä siihen koulutautuvat ovat usein samaa sukupuolta. Nämä sukupuolierot ovat yhteiskunnassa kulttuurisesti muokkautuneet, eivätkä ole itsestään selviä. Perinteisesti naisten

yritystoiminta on keskittynyt nimenomaan palvelualoille ja yrityskoot ovat pieniä. Naisia toimii paljon myös yksityisyrittäjinä. (Kovalainen, Simonen 1996, 186 – 187.) Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisussa (Palmberg ym. 2010) ”Naisyrittäjien työhyvinvointi” todetaan, että naisyrittäjät ovat pääosin tyytyväisiä ja heistä tyytyväisimpiä ovat sosiaali- ja terveystalouden yrittäjät.

Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) julkaisema toimialaraportti 38/2018 ”Sosiaali- ja terveystalouden yritykset – epävarmoista tulevaisuuden näkymistä hyvinvoinnin kasvuun?” avaa terveys- ja sosiaalipalveluiden toimintakenttää yrittäjyyden näkökulmasta. Raportti tuo esiin kansallisen Sote-uudistuksen tuovan uusia mahdollisuuksia, mutta samalla epävarmuutta sosiaali- ja terveystalouden yrittäjille. Sote ei lopulta toteutunut Sipilän johtamalla hallituskaudella ja tällä tutkielmani kirjoitus hetkellä koko uudistus on vaakalaudalla. Sote-uudistusta on kuitenkin valmisteltu jo vuosikautia eikä siihen johdettu tarve ole muuttunut (Tervahauta 2019.).

Sosiaali- ja terveystaloudenyrityksiä oli vuonna 2017 18 478, joista valtaosa (15 237) toimi terveystaloudella. Sosiaalialan yritykset on jaoteltu sosiaalihuollon laitospalveluihin (1034) ja sosiaalihuollon avopalveluihin (2207). Sosiaalihuollon avopalveluiden kysyntä ja yritysten määrä oli noussut vuodesta 2016, kun taas sosiaalihuollon laitospalveluiden alan yritykset olivat vähentyneet. Kaikista yrityksistä ja niiden kokoluokissa oli tapahtunut pientä kasvua vuodesta 2016, mutta suuret yritykset ovat lisääntyneet viime vuosina. (TEM 2018, 16.) Toimialaraportti käsittelee sosiaali- ja terveystaloutta yritysnäkökulmasta, mutta näillä aloilla yritykset ovat vahvasti osa suurempaa palvelukokonaisuutta, johon kuuluvat myös julkiset palvelut sekä erilaiset järjestöt. Toimialaraportti on jättänyt järjestöt tarkastelun ulkopuolelle. Palveluita käyttävien asiakkaiden tarpeet ja tilanteet ovat hyvin moninaisia ja nopeasti muuttuvia. Siksi yksi asiakas voi käyttää sekä julkisen että yrityksen tuottamia palveluita. Sote-uudistuksen yhtenä tavoitteena oli tiivistää yksityisen ja julkisenpuolen yhteistyötä ja helpottaa asiakkaiden hoitopolkua. (TEM 2018, 10.)

Sosiaali- ja terveystaloutta pidetään merkittävänä toimialana Suomessa, mutta sote-yritysten osuus kaikista Suomen yrityksistä on vain 5,2 prosenttia. Jos vertaillaan sosiaali- ja terveystalouden liikevaihtoa, se vastaa suurin piirtein majoitus- ja ravitsemistoimintaa. Sosiaali- ja terveystalouden yritykset työllistävät 71 000 henkilöä, jolloin se on keski-

suuruinen toimiala. Sosiaali- ja terveysalaan kuitenkin linkittyy muita toimialoja esim. hyvinvointiala. (TEM 2018, 12 - 14.)

Erona muihin aloihin, sosiaali- ja terveysalan yrittäjyyteen liittyy vahvasti eettisyyden ja ammatillisuuden vaatimukset. Sosiaali- ja terveysalalla on oma eettinen arvopohja, johon alan opiskelijat ovat sosiaalistuneet opintojen aikana. Tämä arvopohja vaikuttaa palveluiden ”myyntiin ja ostamiseen”, joka on asiakkaiden erilaisten elämäntilanteiden ja hoivan tarpeiden kanssa täysin eri asia kuin muilla aloilla. Esimerkiksi asiakas voi tulla psyykkisesti tai fyysisesti riippuvaiseksi palvelun tarjoajasta. Tällaisten riippuvuussuhteiden syntymisen riski on suurempi juuri pienissä hoivayrityksissä, jolloin työ on yrittäjälle psyykkisesti raskasta. (Rissanen & Sinkkonen 2004, 22.)

4.2 Työllistyminen sosiaali- ja terveysalalla

Terveys ja hyvinvoinninlaitos THL kuvaa raportissaan (2018) sosiaali- ja terveysalan henkilöstön sijoittumista työelämään vuosina 2000 -2014. Terveys- ja sosiaalipalveluissa työskenteli vuoden 2014 lopussa yhteensä 385 482 henkilöä. Näistä 72 prosenttia työskenteli julkisella sektorilla, noin 19 prosenttia yrityksissä ja 9 prosenttia järjestöissä. Sosiaalipalveluissa yksityisen sektorin (yritysten ja järjestöjen) henkilöstön määrä on kasvanut nopeammin 2000-luvulla kuin julkisella sektorilla. Myös terveyspalveluissa yksityisen puolen henkilöstön määrä on noussut, mutta maltillisemmin kuin sosiaalipalveluissa. Suomessa työssäkävivistä naisista 29,5 prosenttia työskenteli vuonna 2014 sosiaali- ja terveyspalveluissa, joista sosiaalipalveluiden osuus oli 16,1 %. Työssäkävivistä miehistä työskenteli sosiaali- ja terveyspalveluissa 4 % ja sosiaalipalveluissa 1,7 %. (THL 2018, 2). Luvut kertovat sosiaali- ja terveysalan naisvaltaisuudesta.

Sosiaalialan korkeasti koulutettujen ammattijärjestö Talentian selvitys kertoo vuosina 2015 – 2016 vastavalmistuneiden Talentia-jäsenten urapoluista työelämään (2017). Selvityksessä tarkastellaan erityisesti vastavalmistuneiden sosionomien (AMK) ja sosiaalityön maistereiden sijoittumista työelämään. Talentiaan kuuluu 25000 jäsentä, ja kyselyyn on vastannut 427 jäsentä. Vastanneista 81 % oli valmistunut ammattikorkeakoulusta (AMK tai YAMK) ja yliopistotutkinnon sosiaalityö pääaineena oli suorittanut 18 prosenttia. Alempi tai ylempi yliopistotutkinto oli 20 % vastanneista. Suurin osa (72 %) oli

koulutukseltaan ammattikorkeakoulusta valmistuneita sosionomeja ja vastanneista 94 % oli naisia. Kaikkien vastaajien keski-ikä oli noin 33 vuotta. (Talentia 2017, 6 – 8).

Kaikista vastaajista 74 % kertoi tehneensä opiskelujen ohella omaa alaa vastaavaa palkkatyötä. Maisteriksi valmistuneista 78 % ja sosionomeista 70 % oli ollut opiskeluaikana omaa alaa vastaavassa palkkatyössä ja työpaikkaa haettiin jo ennen valmistumista. Kaikista vastanneista 61 % oli saanut työpaikan jo ennen valmistumistaan. Muutenkin kyselyn tuloksista voi päätellä, että työskentely opiskelun aikana vauhdittaa työn saamista valmistumisen jälkeen. Lyhyet työttömyysjaksot olivat yleisiä, mutta usein lyhyitä alle 3 kuukauden mittaisia. Sosiaalityön maistereista 25 % ja sosionomeista 40 % oli kokenut työttömyyden, joka johtuu suuresta määrästä määräaikaissuusia. Kuitenkin työllistymiseen uskottiin, vaikka vastaushetkellä olisi ollut työttömänä. Kaikkien vastanneiden työllistyneiden osuus (kokopäivätyö, osa-aikatyö, yrittäjä/ammattinharjoittaja) oli 90 %.

Sosiaalialalla tehdään töitä monella eri nimikkeellä ja vuonna 2017 nimikkeitä oli 75. Sosionomeista suurin osa työskenteli lastentarhanopettajan -nimikkeellä ja maisterit sosiaalityöntekijän. Sosionomeista 17 % työllistyi ensimmäisessä työpaikassaan lastensuojeluyksikön ohjaajaksi ja 28 % lastentarhanopettajaksi. Muita nimikkeitä oli mm. sosiaaliohjaaja (14 %), asumispalvelun/yksikön ohjaaja (6 %), kehitysvammaisten ohjaaja (4 %) ja perhetyöntekijä (4 %). Vastanneista sosionomeista yksikään ei ilmoittanut työskentelevänsä sosiaalityöntekijän nimikkeellä, koska vuoden 2016 voimaan tulleen sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukaan sosionomit eivät voi enää työskennellä sosiaalityöntekijöinä. Valmistuneista sosiaalityön maistereista vastaushetkellä 84% työskenteli sosiaalityöntekijän tehtävissä. Maistereista koulukuraattoreina työskenteli 3 %, opettajan tai lehtorin nimikkeellä työskenteli 2 %, ja perhetyöntekijän nimikkeellä 2 %. (Talentia 2017, 10- 15, 18 - 34.)

Kunta on edelleen suurin sosiaalialan työllistäjä, kuten jo THL raportti (2018) toi esiin. Talentian vastanneista sosionomeista 58 % ja sosiaalityön maistereista 94 % työskenteli kuntasektorilla. Sosionomeista 24 % ja sosiaalityön maistereista 0% työskenteli yksityissektorilla. Järjestöissä tai säätiössä työskenteli 11 % sosionomeista ja maistereista 2 %. (Talentia 2017, 20 – 22.) Erot tässä kohtaa maistereiden ja sosionomien välillä liittyy vahvasti eroavaisuuksiin työtehtävissä. Sosiaalityöntekijää sitoo tiukemmin erilaiset lait (esim. hallintolaki 6.6.2003/434) ja tietyt tehtävät (esim. kiireelliset sijoitukset tai huos-

taanotot) on lastensuojelulain mukaisesti tehtävä kunnassa. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijät sijoittuvat perinteisemmin kuntasektorille ja sosionomeja työskentelee enemmän esim. yksityisissä lastensuojelulaitoksissa tai päiväkodeissa, jotka siirtyvät yhä enemmän yksityiselle sektorille.

Sosionomeilla määräaikaiset työsuhteet olivat yleisempiä (58 % vastanneista) kuin vakinaiset työsuhteet (39 %). Sosiaalityöntekijänä työskentelevistä 72 % oli vastaushetkellä vakinaisessa työsuhteessa ja 25 % määräaikaisessa. Luvut ovat pysyneet useampia vuosia tällä tasolla. Kyselyssä selvitettiin vastavalmistuneiden uranäkymiä 5 ja toiveita viiden vuoden päähän. Kaikista vastaajista 55 % harkitsi työpaikan vaihtoa ja 31 % kertoi suunnitelmistaan pysyä sen hetkisessä työpaikassa. Sosionomeista sekä maistereista kummastakin 14 % harkitsi alan vaihtoa kokonaan ja 74 % aikoi pysyä samalla alalla. Syitä mahdolliseen alan vaihtoon olivat heikko palkkaus suhteessa henkisesti kuormittavaan työhön. Kyselyyn vastanneista sosionomeista muutama vastaaja oli maininnut mahdollisena tulevaisuuden työpaikkana yrittäjänä toimimisen. Sosiaalityöntekijöiden toimimisesta yrittäjänä tai mahdollisena uravaihtoehtona ei ollut mainintaa laisinkaan. Sosiaalialaa mittaavista mielipiteistä nousi vastaajilta alan arvostuksen puute. Työ kuitenkin koettiin mielenkiintoiseksi, monipuoliseksi sekä vastuulliseksi, joka tarjoaa haasteita pääsääntöisesti sopivassa suhteessa. Sosionomeista useammat kokivat saavansa työstään arvostusta kuin maisterit. Maisterit myös vastasivat useammin, että työtä on liikaa ja henkisesti liian kuormittavaa. (Talentia 2017, 18 - 34.)

Tutkielmani näkökulmasta huomioitavaa Talentian selvityksestä oli yrittäjyyden vähyys vastauksissa ja/tai kysymysten asettelussa. Maistereiden osalta yrittäjyyttä ei mainittu laisinkaan, eikä kyselyn tuloksista ilmeisesti noussut yrittäjänä toimiminen työllistymisen tai tulevaisuuden yhtenä vaihtoehtona. Talentian kysely ei tietenkään ole kaiken kattava tutkimus, ja pohdin että sosiaalialan yrittäjät voivat kuulua johonkin toiseen ammattijärjestöön ja/tai useampaan. Talentiassa on kuitenkin mahdollista olla myös yrittäjänä, vaikka sen tuomat edut poikkeavat hieman palkansaajan saamista eduista. Vaikka tutkimus tuo esiin vain yhden näkökulman sosiaalialan työllisyyteen ja markkinoihin, niin kertoo se jotain asenteista ja ilmapiiristä sosiaalialalla, jossa yrittäjyys ei näyttäytyä vastavalmistuneiden uravalinnoissa.

5 AMMATTI-IDENTITEETTI

Identiteetin käsitteen määrittely ei ole yksinkertaista ja sitä voidaan tutkia esim. ryhmäidentiteettinä, kansallisena, kulttuurisena ja kielellisenä identiteettinä, sukupuoli-identiteettinä ja ammatti-identiteettinä. Identiteetti on yleisesti ymmärretty yksilön persoonallista ja sosiaalista todellisuutta välittäväksi ilmiöksi, joka rakentuu yksilön ainutkertaiseen suhteeseen yhteiskunnan ja yhteisön sosiaaliseen ja kulttuuriseen asemaan. Identiteetin nähdään sijoittuvan yksilön ja yhteiskunnan väliseen leikkauspisteeseen, jossa se rakentuu niiden keskinäisessä riippuvuussuhteessa ja vuorovaikutuksessa. (Eteläpelto 2007, 96 – 97.) Tutkielmassani käytän termiä ammatti-identiteetti, mutta Eteläpelto ym. (2007) käyttävät teoksessaan ”Työ, identiteetti ja oppiminen.” ajoittain myös työidentiteetin käsitettä. Miellän tutkielmassani Eteläpellon ym. (2007) määritelmän työidentiteetistä sisältävän samoja elementtejä, kuin ammatti-identiteetti. Käytän muutoin tutkielmassani ammatti-identiteetin termiä, mutta työidentiteettiä viitatessani Eteläpellon ym. teokseen.

5.1 Konstruktivistinen tiedonkäsitys

Ennen kuin lähdän sen tarkemmin määrittelemään identiteettiä tai ammatti-identiteettiä, käsitelen tässä kappaleessa millaiseen tiedonkäsitykseen tutkielmani todellisuus ja identiteetin käsite pohjautuu. Tutkielmassani käyttämäni identiteetin käsite pohjautuu jatkuvasti kielellisten kategorioiden kautta rakentuvaksi, jota ei nähdä staattisena ominaisuutena. Identiteetti rakentuu jokaisessa sosiaalisessa tilanteessa uudelleen, vaikka saattaa joissakin samankaltaisissa tilanteissa rakentua hyvin samankaltaisiksi. (Jokinen ym. 2012, 90.)

Konstruktioismi perustuu sanaan konstruoida eli rakentaa. Yleisesti konstruktioismi näkee, että ihmisen sosiaalinen todellisuus on ihmismielen ja toiminnan tuote. Sen mukaan ei ole mitään objektiivista sosiaalista maailmaa, joka olisi riippumaton ihmisen toiminnasta ja ajatusmaailmasta. Konstruktioismi näkee, että esimerkiksi erilaiset sosiaaliset instituutiot, tavat, tiedot ja teoriat ovat olemassa vain, kun ihminen itse tuottaa niitä ja pitää yllä. Konstruktioismi itsessään jakautuu myös erilaisiin koulukuntiin, kuten sosiaaliseen konstruktioismiin, johon tutkielmani tiedonkäsitys perustuu. Käsi-

tettä sosiaalinen konstruktionismi käytetään melko väljästi yhteiskuntateoreettisissa tieteissä, joissa sosiaalisen todellisuuden tulkinnallista luonnetta korostetaan. Sen mukaan todellisuus voidaan saavuttaa ainoastaan tulkintojen ja erilaisten käsitteellisten konstruktioiden kautta, jolloin nähdään, että myös todellisuutta koskevista tulkinnoissa syntyy aina uutta todellisuutta. Tämän lopputuloksena ajatellaan, että kaikki sosiaalinen todellisuus on tulkittua ja uudelleen tulkittua todellisuutta. (Siljander 2002, 202 – 204.) Sosiaalisessa konstruktionismissa halutaan osoittaa inhimillisen aktiivisen toiminnan olevan roolissa, kun tieteelliset faktat syntyvät (Kiikeri & Ylikoski 2004, 217).

Tutkielmani on kiinnostunut sosiaalialan yrittäjien kokemuksista liittyen ammatti-identiteetin kehittymiseen, jolloin yrittäjien kokemukset nousevat heidän omista tulkintoistaan ja käsityksistään. Yrittäjien kokemukset ja pohdinnat ovat näin ollen heidän tulkintojaan, jotka konstruktivistisen näkemyksen mukaan tulkitaan todellisuudeksi. Mielestäni konstruktionistinen näkökulma sopii aiheeseeni, jossa myös identiteetti nähdään alati muuttuvana ja rakentuvana sosiaalisissa tilanteissa. Tutkielmani tavoitteena ei ole luoda yleistettäviä teorioita, vaan kvalitatiivisen tutkimuksen tavoin tavoitteenani on ymmärtää tutkimaani ilmiötä.

5.2 Identiteetti

Käytän tutkielmassani amerikkalaisen filosofin ja yhteiskuntatieteilijän George Herbert Meadin (1863-1931) näkemystä identiteetistä. Meadin mukaan identiteetti muodostuu minän ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa ja muokkautuu läpi koko elämän. Myös ammatti-identiteetti muokkautuu läpi ihmisen työ- ja opiskeluelämän ja on yksi ihmisen identiteetin osa-alueista. Mead jakaa identiteetin sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen identiteettiin. Sosiaalinen identiteetissä yksilö liitetään erilaisiin ryhmiin, kuten sukupuolen, kaveripiiriin tai työyhteisön mukaan. Henkilökohtaisessa identiteetissä on oleellista se, kuinka yksilö määrittää itseään ja samoin, kuinka ympäristö määrittää yksilöä. Yksilön ollessa osa ryhmää on kyse sosiaalisesta identiteetistä, jolloin henkilökohtainen identiteetti etsii yksilön ja ryhmän jäsenten välisiä eroja. (Crossley 2005, 145.) Suoninen ym. (2010, 96 - 97) käyttävät persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin käsitteitä, jotka ovat kytköksissä yksilön minuuden rakentumiseen. Esimerkiksi sosiaalinen identiteetti voi yhdistää työntekijät tai pienyrittäjät toisiinsa, kun taas henkilökohtainen

tai persoonallinen identiteetti erottelee työntekijöitä tai yrittäjiä toisistaan esim. perhetilanteen tai harrastuksien osalta.

Meadin mukaan identiteetti muovautuu ympäristön vuorovaikutuksen kanssa. Erilaiset roolit elämässä muokkaavat myös identiteettiä, jolloin yksilö toimiessaan jossain roolissa muokkaa itseään toisten asenteiden mukaisesti. Mead käsittelee identiteettiä kaksiosaisesti, joita ovat ”aktiivinen toimiva persoona” englanniksi ”I” ja ”mielikuva tai sosiaalinen identiteetti” englanniksi ”me”. Yksilöllä on joku mielikuva itsestään, mutta myös ympäristön ihmisillä on mielikuva yksilöstä. Yksilön sosiaalinen identiteetti muokkautuu, kun ympäristö muokkaa yksilön omaa mielikuvaa itsestään. Kun yksikön mielikuva itsestään muovautuu, muuttuu myös aktiivisesti toimiva persoona. Aktiivisesti toimiva persoona taas muokkaa ympäristön mielikuvaa yksilöstä. (Mead 1934, 173-177, 273-277.) Meadin mukaan minuus kehittyy roolien mukaan sekä kuinka hyväksymme toisten asenteita ja miten niiden välityksellä ymmärrämme itsemme. Myös järjestynyt yhteiskunta rakentuu vastaavanlaisen samaistumisen lopputuloksena. (Hankamäki 2015, 81.)

Ympäristössä toimiessaan ihminen usein toteuttaa sitä roolia, minkä ympäristö on hänelle antanut eli ihminen käyttäytyy, kuten hänen oletetaan käyttäytyvän. Ihminen alkaa myös nähdä itsensä roolin mukaisena, kun toteuttaa näitä vaatimuksia. Tällöin sosiaalinen identiteetti muuttuu toteutetun roolin mukaiseksi ja muovautuu jatkuvasti. (Mead 1934, 173-177, 273-277.) Kun ihminen sopeutuu uuteen ryhmään, hän havainnoi toisten ryhmän jäsenten odotuksia omalle toiminnalleen ja tarkkailee kuinka toiset reagoivat omaan toimintaan. Näin yksilölle syntyy odotusjärjestelmä suhteessa johonkin ihmiselle tärkeään ryhmään. ”Sosiaalinen identiteetti” on siis odotuksia toisten suhtautumisesta ja ”aktiivinen toimiva persoona” reagoi niihin. Aktiivisesti toimiva persoona on juurikin yksilön reaktio siihen, miten ryhmän muut jäsenet suhtautuvat. (Mead 1934, 235.) Mead näkee, että inhimillisen yhteiskunnan monimutkaiset yhteistoiminnan prosessit, aktiiviset sekä institutionaaliset toiminnot ovat mahdollisia vain silloin, kun yhteiskunnan jäsenet omaksuvat toisten yksilöiden asenteet, jotka osallistuvat näihin yhteiskunnan toimintoihin (Hankamäki 2015, 81). Esimerkiksi työympäristö antaa tietyn roolin työntekijälle, joka muokkaa myös työntekijän omaa mielikuvaa itsestään ja vähitellen myös aktiivista toimintaa. Tutkielmani kannalta on mielenkiintoista, kuinka yrittäjyys muovaa työntekijän identiteettiä. Yrittäjällä ei välttämättä ole samalla tavalla työympäristöä ja

työkavereita, kuin isoissa firmoissa tai kunnan palvelukeskitymissä, jolloin sosiaalinen ympäristö on hyvin erilainen kuin esimerkiksi sosiaalitoimistossa työskentelevällä sosiaaliohjaajalla.

Meadin mukaan minuuus (käyttää englanniksi termiä ”self”) rakentuu ihmiselle kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa ihmisen minuuus kehittyy muiden ihmisten tietyistä asenteista yksilöä kohtaan samalla kun hän itse osallistuu sosiaalisiin tilanteisiin ja tekoihin, joissa kohtaa muita ryhmän jäseniä. Toisessa vaiheessa taas sosiaaliset ja ryhmäasenteet joutuvat yksilön suoran kokemuksen kenttään ja sieltä ne liittyvät yksilön minään rakenteeseen tai perustaan. (Hankamäki 2015, 82.) Identiteetti on tilannesidonnaista, jolloin yksilö koostaa näitä erilaisia identiteettejä yhdeksi kokonaisuudeksi. Nämä erilaiset osat identiteetistä ovat yksilön kokonaisuus eivätkä ole täysin poikkeavia toisistaan. Identiteetissä nämä kootaan yhdeksi, jossa identiteettiä sovitetaan sosiaaliseen ympäristöön. (Crossley 2005, 145.) Ihmisellä on samaan aikaan useita eri rooleja, joissa toimii hyvinkin eri tavoin, mutta ne nivoutuvat yhteen eheäksi kokonaisuudeksi. Ihminen on olla yhtä aikaa esim. tytär, sisar, äiti, vaimo, ystävä, työkaveri ja yrittäjä. Meadin mukaan yksilö voi reflektoida ”sosiaalista identiteettiään”, mutta ”aktiivisesti toimiva persoona” toimii spontaanista. Joskus voi tulla hämmentäviä tilanteita, jos spontaani toiminta ei vastaakaan muuttunutta ympäristöä. Kun ihminen reflektoi ”sosiaalista identiteettiään” se lähenee ”aktiivisesti toimivaa persoona”, jolloin yksilö oppii tiedostamaan muuttuneen ympäristön vaatimukset ja molemmat identiteetit vastaavat paremmin toisiaan. Myös arvot muokkautuvat identiteettien mukana. (Mead 1934, 173-177, 273-277.)

Esimerkiksi ihmisen vaihtaessa työpaikkaa tai ryhtyessään yrittäjäksi, voi yksilön aktiivinen persoona olla ristiriidassa uuden ympäristön kanssa. Tällöin refleктоimalla omaa toimintaansa voi ”toimiva persoona” lähentyä ”sosiaalista identiteettiä”, jolloin ”toimiva persoona” vastaa paremmin uuden ympäristön odotuksia. Yrittäjyydelle ominaista on hyvin itsenäinen työskentely, ilman vastaavaa sosiaalista verkostoa, mikä julkisen puolen tehtävissä tarjoutuu usein ikään kuin automaationa. Pohdittavaksi jääkin, suhteessa mihin ympäristöön ja minkälaisiin sosiaalisiin komponentteihin, yrittäjällä on mahdollisuus reflektoida itseään ja siten myös ammatti-identiteettiään. On myös perusteltua pohdita, vaatiiko ammatti-identiteetin muovautuminen ja kehittyminen näin ollen yrittäjältä enemmän tai toisenlaisia ponnisteluja luontaisen tukiverkon puuttuessa tai tapahtuuko

tämä identiteetin rakentuminen ja muovautuminen enemmän suhteessa asiakaskuntaan kuin ammatilliseen yhteisöön

5.3 Ammatti-identiteetti sosiaalialalla

Malcolm Payne käsittelee sosiaalityön ammatillisuutta teoksessaan ”What is Social Work?” (2006). Paynen mukaan sosiaalityö sisältää väitteen, jonka mukaan sosiaalista kehitystä voidaan saavuttaa vaikuttamalla ja toimimalla ihmissuhteiden kanssa, mutta myös yhteiskunnan sosiaaliset muutokset voivat hyödyntää yksilön henkilökohtaista kehitystä. Payne näkee sosiaalityön ammattilaisen roolin toteuttamisen näiden kahden toiminnan väliin. Sosiaalityön ammattilaiset tavoittelevat sosiaalista kehitystä, mutta usein se tapahtuu työskentelemällä yksilöiden, perheiden ja pienten sosiaalisten ryhmien kanssa. Yhteiskunnissa tapahtuu muutoksia ja sosiaalityö työskentelee heidän kanssaan, jotka kamppailevat yhteiskunnan rakenteiden kanssa. Sosiaalityön määrittelystä ei olla yksimielisiä eikä sen määrittely ole helppoa. Payne lähestyy sosiaalityötä konstruktivistisesti, jossa sosiaalityö jatkuvasti määrittää itseään toisten vaikutuksesta, sosiaalista muutoksista ja sen tuomista tarpeista, sekä sosiaalityön oman sisäisen diskurssin kautta. (Payne 2006, 1 - 2.) Yhdyn Paynen näkemykseen sosiaalityön kentän erityisestä ihmis-suhdetyöstä, jossa sosiaalityö työskentelee yhteiskunnan ja yksilöiden rajapinnassa, ja molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa.

Myöskään sosiaalityön identiteetin kuvaaminen tai määrittäminen ei ole yksinkertaista. Se usein liitetään erilaisiin hyvinvointipalveluihin, joita se tuottaa ”riistetyille” tai ”tarpeessa oleville” ihmisille. Eri yhteiskunnissa sosiaalipalveluita ja sen asiakkaita luokitellaan eri tavoin. Sosiaalityön identiteettiä usein kuvaillaan myös sen työmenetelmien kautta, joita ovat mm. ohjaus tai koordinointi. Sosiaalityön identiteettiin liittyy vahvasti ihmisoikeudet, suojele ja ihmisten turvallisuudesta huolehtiminen. Usein myös sosiaalinen muutos ja ihmisten voimaantumisen nähdään osana sosiaalityön identiteettiä. Viimeisenä ominaisuutena Payne mainitsee sosiaalityöhön sisältyvän sekä psykologista osaamista että sosiaalista tietämystä. (Payne 2006, 29.)

Työhön liittyvä identiteetti on kuva ihmisen ja työn välisestä suhteesta, jossa kietoutuvat ammattialan yhteiskunnallinen, sosiaalinen ja kulttuurinen käytäntö sekä yksilön rakentamat ja jatkuvassa muutoksessa olevat yksilölliset käsitykset ja merkitykset työn

asemasta elämässä. Siihen liittyvät myös omat työhön liittyvät arvot ja eettiset sitoumukset. Työidentiteetti taas rakentuu kunkin oman henkilöhistorian kautta sekä omat odotukset tulevaisuuden työstä. (Eteläpelto 2007, 90.)

Työelämästä puhuttaessa nousee nykyään usein esiin sen jatkuva muutos ja siihen liittyvät yliammattillisten taitojen, kuten sosiaalisten taitojen ja uusien asioiden oppimistaitojen merkitys. Koska näitä asioita usein korostetaan, saattavat ammatillisen osaamisen merkitys hämärtyä ja voidaan katsoa, että monilla aloilla ammatillinen osaaminen on pirstaloitunutta. Samalla esim. akateemisille ammattilaisille on tullut oman ydin työn lisäksi paljon muita vieraampia tehtäviä, jotka ovat työn ydinidentiteetin kanssa ristiriidassa. Kokonaisvaltaista persoonallista panosta vaaditaan mm. opetus-, ohjaus- tai kasvatustehtävissä toimivilta tai sosiaalisen vuorovaikutuksen ammattilaisilta, jota sosiaalialan ammattilaiset useimmiten tekevät. Heillä oman ammatillisen identiteetin rakentamiseen ja uudelleen määrittelyyn liittyy vahvasti työssä ja työhön oppiminen. Myös esimerkiksi palkat ovat muuttuneet yksilöllisemmiksi, jolloin palkkaneuvotteluissa vaaditaan oman identiteetin uskottavaa esittämistä ja oman työn tulosten näkyväksi tekemistä. (Eteläpelto ym. 2007, 9 – 10.) Sama koskee ehdottomasti myös yrittäjyyttä, jolloin omaa työtään on markkinoitava ja tuotava esiin.

Julkunen (2007) tuo artikkelissaan esiin, kuinka modernissa yhteiskunnassa itsensä ja kykyjensä kehittäminen on noussut yhdeksi perusideologiaksi, jossa menestys nähdään olevan yksilöstä kiinni. Omat taidot ja kyvyt on myös osattava markkinoida pukea tuotteeksi. (Julkunen 2007, 27.) Tietoisuutta omasta työidentiteetistä tarvitaan tänä päivänä jokaisessa työssä, jossa työn tuloksellisuuden mittauksesta on tullut tärkeää. Omaan osaamista, työn tavoitteita ja tuloksia on jatkuvasti tuotava esille, jolloin arvioidaan työn tuloksellisuutta. Jatkuva oppiminen on myös osa identiteetin kehittämistä, jota vaaditaan nykyään sekä työssä että vapaa-ajalla. Identiteetin ja minuuden rakentamisesta on tullut monelle osa arkea, samalla kun työidentiteetin ja ammatillisen subjektiuden muokkaamisesta on tullut tärkeä osa työelämää. Yksilöiltä ei odoteta enää vain jatkuvaa uuden oppimista tai joustavuutta, vaan yrittäjämäistä oman minuuden muokkausta ja uudistamista. Työntekijä tai yhteisö voi joutua identiteettinsä kanssa ristiriitaiseen tilanteeseen, jolloin vaaditaan identiteettityötä ja neuvotteluita. Tällaisia identiteetin ristiriitoja voivat olla työpaikan muutos tai ainoastaan muutos työtehtävissä. Tällöin on määriteltävä oma

työidentiteetti uudelleen ja omien työkuvaan liittyvien käsitysten muokkaamista. (Eteläpelto 2007, 93 – 95.)

Lähdin pohtimaan, voisiko sosiaalityön ja sen identiteetin määrittelyn haastavuudella olla vaikutusta ammatti-identiteetin kehittymiseen? Koska sosiaaliala on niin laaja ja moninainen, niin ovatko myös sen ammattilaisten ammatti-identiteetit yhtä moninaisia? Onko sosiaalialalla olemassa yhtenäisiä ammatti-identiteettiä kuvaavia elementtejä? Koska sosiaalialalla työskennellään niin monien eri palveluiden, sektoreiden, asiakaskuntien ja heidän tilanteidensa kanssa, onko edes mahdollista piirtää yhtenäistä kuvaa sosiaalialan ammattilaisten ammatti-identiteetistä? Tutkielmassani en tietenkään yritä kuvata koko sosiaalialan ja sen ammattilaisten identiteettiä, vaan tuon esiin sosiaalialan yrittäjien näkemyksiä heidän ammatti-identiteetistään. Olisi kuitenkin mielenkiintoista tutkia ammatti-identiteettiä laajemmin sosiaalialan sisällä esim. eri sektoreissa tai palveluissa, ja vertailla niitä keskenään. Löytyisikö niistä yhdistäviä tekijöitä tai löytyykö eri sektoreiden edustajien identiteeteistä ominaispiirteitä?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkielmani on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, joka käsittelee sosiaalialan yrittäjyyttä ja yrittäjyyden yhteyttä ammatti-identiteetin kehittymiseen. Kvalitatiivinen tutkimus on eräänlainen sateenvarjo, jonka alle mahtuu paljon eri laatuista tutkimuksia ja joka sisältää hyvin erilaisia menetelmiä. Yhtä lailla kuin kvantitatiivisissa tutkimuksissa, teoria on kvalitatiivisessa tutkimuksessa välttämätön. Erilaisissa kvalitatiivisen tutkimuksen perinteissä tutkimusta ohjaavaa teoriaa painotetaan vain eri tavoin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 9, 18.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa voi teoria määrittellä aineiston ja analyysitavan, tai vaihtoehtoisesti aineisto määrittää rajat tutkimuksen teoreettiselle viitekehykselle (Alasuutari 1999, 83). Puhtaasti aineistolähtöisen tutkimuksen tekeminen on haastavaa, ja tässä tutkielmassani käytän teoriaohjaavaa analyysiä. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria toimii aineiston apuna, mutta siinä aikaisemman tiedon merkitys ei ole testaava. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109.) Teoria toimii tutkielmani viitekehyksenä, josta saan tutkimukseni käsitteet ja niiden merkityssuhteet.

Tutkielman teossa kiinnitän huomiota aineistoni tietosuojaturvaan ja erityisesti aineistohallintaan. Aineistohallinta edellyttää hyvän tieteellisen käytännön toteuttamista, johon kuuluu aineiston hankinnan, kuvailun, järjestelyn ja säilömisestä suunnitelmallinen toteuttaminen. Tutkielmani noudattaa EU:n yleistä tietosuojasetusta, jonka tarkoituksena on suojata luonnollisia henkilöitä ja heidän oikeuttaan henkilötietosuojaan. (Fält, 2018.) Tutkielmassani ei ole tarpeellista käyttää tunnistetietoja sisältäviä aineistoja ja aineistonkeruu perustuu haastateltavien vapaaehtoisuuteen.

6.1 Teemahaastattelut

Aineistoni keräsin haastattelemalla sosiaalialan yrittäjiä, jotka olen löytänyt sosiaalisen median kautta. Olen liittynyt omalla henkilökohtaisella profiilillani sosionomien- sekä sosiaalityöntekijöiden uraverkostojen Facebook-ryhmiin. Laitoin näihin lyhyen esittelyn itsestäni, tutkielmastani ja yhteystietoni, jos joku haluaisi tulla haastateltavaksi. Sain yhteydenottoja sähköpostitse ja sain tätä kautta haastateltavia eri puolilta Suomea. Osa oli sosiaalityön maistereita, (YTM/VTM), osa sosionomeja (AMK/YAMK) sekä sellai-

sia, joilla on sekä sosionomin että sosiaalityöntekijän pätevyys. Sain alkuun noin kaksikymmentä yhteydenotona, mutta lopulta haastattelin kahdeksaa yrittäjää. Näistä neljä oli yksilöhaastatteluja ja kaksi kahden hengen ryhmähaastattelua.

Haastattelun perusideana on kysyä ihmiseltä suoraan mitä hän ajattelee tai miksi toimii kuten toimii. Haastatteluja tai kyselyitä tutkimuksen aineistona on kritisoitu, mutta se liittyy lähinnä metodologisiin ongelmiin. Haastattelun etuna pidetään sen joustavuutta tilanteissa, joissa tutkija voi esim. toistaa kysymyksen tai selventää väärinkäsityksiä tai ilmaisumuotoa. Haastatteluissa joustavaa on myös mahdollisuus kysymysten järjestyksen muuttaminen. Haastatteluiden tavoitteena on kerätä tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tietoa. Siksi on perusteltua, että haastateltavat voivat etukäteen perehtyä haastattelukysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72 – 75.) Haastattelumenetelmänä käytän teemahaastattelua, joka mahdollistaa sopivan rennon keskustelun ennalta määriteltujen aiheiden ympärillä. Aiheiden järjestystä tai laajuutta ei ole ennalta määritetty, vaan haastattelija määrittää ne jokaisessa haastattelussa erikseen. (Eskola & Suoranta 2008, 86.) Teemahaastattelun etuja on se, että voi halutessaan esittää tarkentavia kysymyksiä haastateltavan vastauksien mukaan. Teemahaastattelussa ei kuitenkaan voi kysyä ihan mitä vain, vaan kysymysten tulee pyrkiä löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuskysymyksen kannalta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88.) Sopiessani haastattelujen ajankohdan ja paikan, lähetin haastateltaville myös tekemäni haastattelurungon (LIITE 1), jotta he pystyivät halutessaan orientoitua kysymyksiini ja niiden teemoihin ennakoon.

Aineistoni koostui lopulta neljästä yksilöhaastattelusta sekä kahdesta kahden hengen ryhmähaastattelusta, jotka tein heinä- elokuun 2019 aikana. Osan haastatteluista tein haastateltavien yritysten tiloissa ja osassa hyödynsin kirjastojen varattavissa olevia työskentelytiloja. Haastateltavani olivat motivoituneita vastaamaan kysymyksiini ja keskustelua syntyi lähes jokaisen kanssa tunnin verran.

Nauhoitin haastattelut, jotka itse litteroin. Haastatteluiden kestot vaihtelivat 40 minuuttista 1 tuntiin ja 30 minuuttiin. Yhteensä haastatteluminuutteja tuli n. 360 eli 6 tuntia. Litteroituja sivuja tuli yhteensä 82 sivua (fontilla Calibri leipäteksti, koko 12, riviväli 1). Kokeilin nauhoitusta hidastavia tietokoneohjelmia, mutta päädyin litteroimaan ilman niitä suoraan nauhalta. Aikaa litterointiin minulla meni useita päiviä, sillä jouduin työs-

kentelemään katkonaisesti. Litterointi oli yksi työläimmistä vaiheista tutkielmani teossa, mutta sen avulla pääsin hyvin sisälle aineistooni. Haastattelujen teko sekä litterointi ovat itselleni tuttua aiemmista opinnäytetöistäni, jolloin tutkimusmenetelmien opetteluun ei kulunut suuremmin aikaa. Alun perin en halunnut käyttää aikaisemmin käyttämiäni menetelmiä mutta valitsin menetelmäni ainoastaan sillä perusteella, minkä näen sopivaksi aiheeseeni. Aineiston säilytän sille varatussa muistitikussa, jota vain minulla on mahdollista käyttää. Keräämäni aineiston poistan, kun tutkielmani on saanut hyväksynnän ja on valmis, mutta kuitenkin viimeistään joulukuussa 2020. Myös aineistonkeruuta varten keräämäni henkilötiedot hävitän heti, kun niille ei ole tarvetta. Haastattelussa ei tule missään vaiheessa esiin tunnistettavia tietoa, kuten henkilötietoja tai yritysten nimiä. Olen enemmän kiinnostunut haastateltavien mielteistä yrittäjyydestä ja ammatti-identiteetistä, kuin varsinaisesta heidän yritystoiminnastaan. Tutkielmassani jätin yritysten kuvailun varsin yleiselle tasolle, etteivät ne ole tunnistettavissa. Myöskään yritysten paikkakuntia tuo tutkielmassani esiin, koska osa yrityksistä toimii pienillä paikkakunnilla ja olisivat siten mahdollisesti tunnistettavissa. En pidä tarkkojen paikkakuntien mainitsemista myöskään tutkielmani kannalta oleellisena.

Haastateltavat olivat sosiaalisessa mediassa jakamani yleisen hakuilmoituksen johdosta suoraan minuun yhteydessä. Haastatteluihin osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja missä vaiheessa tahansa voi muuttaa mielestä osallistumisestaan. Haastateltavat saivat tietosuojailmoituksen tutkimuksesta sekä suostumuslomakkeen, jossa käydään läpi tutkimukseen liittyvät tavoitteet ja tietosuoja-asiat. Koska haastatteluni kohdistuvat tutkielmassani täysi-ikäisiin yksityishenkilöihin, riittää suostumus jokaiselta haastateltavalta. Haastateltavat ovat itse korkeasti koulutettuja sosiaalialan ammattilaisia, nousi haastatteluja tehdessä, että tutkielmaan liittyvät käytännön asiat ovat myös heille osin tuttuja. Yhteinen koulutustausta ja sitä kautta yhteinen ”kieli” myös helpotti haastattelujen toteuttamista ja rentoa keskustelua aiheesta.

6.2 Aineisto

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa sopivan aineiston koon määrittäminen ei ole yksioikoista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto voi olla loputon, jolloin aineiston rajaus on tärkeää sekä se, että se muodostaa jonkinlaisen kokonaisuuden. Kvalitatiivisesta tutki-

muksesta ei ole tarkoitus tehdä kvantitatiivisen tutkimuksen tapaan yleistyksiä ja kaikki kvalitatiiviset tutkimukset ovat jollain tapaa tapaustutkimuksia. Mahdolliset yleistyksiset nousevat kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistosta nousseista tulkinnoista eikä suoraan aineistosta. Aineiston kylläntymisestä puhutaan, kun sieltä ei ilmene uusia näkökulmia tutkimusaiheeseen. (Eskola & Suoranta 1999, 62 - 66). Aineistoni koostui kahdeksan sosiaalialan korkeasti koulutetun yrittäjän haastattelusta. Haastatteluissa käsiteltiin paljon sosiaalialan yrittäjyyttä ja ammatti-identiteetin ulottuvuuksia. Haastattelemani yrittäjät toimivat hyvin erilaisissa yrityksissä ja kaikilla oli omanlaisensa tarina, kuinka oli päätyttyä yrittäjäksi. Tutkielmassani ja näissä tuloksissa keskityn yrittäjien ammatti-identiteettiin ja sen rakentumiseen käyttäen Meadin kahtiajakoa sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen identiteettiin. Tähän alkuun taustoitan hieman haastattelemani sosiaalialan korkeasti koulutettuja ammattilaisia sekä heidän yrityksensä, jotta tuloksia voidaan peilata näihin tietoihin.

Haastateltavistani 5 oli koulutukseltaan sosiaalityön maisteri (YTM/VTM), ja 3 sosionomia (AMK). Näistä kahdella haastateltavista oli suoritettuna sosionomin sekä sosiaalityöntekijän pätevyys, ja kahdella sosionomi opinnot vielä hieman kesken. Muutamalla oli taustallaan myös muita eri alojen koulutuksia ja suurella osalla työn ohessa käytyjä muita lyhyempiä koulutuksia. Useimmilla haastateltavista oli taustallaan useampia vuosia kestänyt työkokemus sosiaalialasta palkkatyössä. Yhdellä kokemukset koostuivat lyhyemmistä työpätkistä sekä harjoitteluista, ja yksi haastateltava on toiminut koko työhistoriansa ajan tavalla tai toisella yrittäjänä.

Haastateltavien yritykset toimivat eri kunnissa ympäri Suomea tuottaen eri sosiaalialan palveluita sekä kunnille, että suoraan asiakkaille. Yritykset tuottivat esimerkiksi lastensuojelun avopalveluita, perhetyötä, erilaisia valmennuksia, kohdennettua työtä nuorille sekä yhdistäen sosiaalialaa johonkin täysin toiseen alaan. Yksi yrityksistä on aloittamassa toimintaansa eikä varsinaista yritystoimintaa vielä ole. Suurin osa yrityksistä oli kahden hengen yrityksiä, joissa osakkuudet oli jaettu tasan. Osassa näistä yrityksistä oli myös omalla toiminimellä toimivia tai alihankintana työntekijöitä. Yksi haastateltava jakoi tämän hetkisen yrityksen viiden osakkaan kanssa ja aloitteleva yrittäjä oli ainut, joka toimisi yksityisyrittäjänä omalla toiminimellä. Haastateltavien kokemukset yrittäjyydestä vaihtelivat aloittelevasta yrittäjästä siihen, että on lähtenyt työelämään suoraan

yrittäjäksi yli 10 vuotta sitten. Muut yritykset sijoittuvat tähän välimaastoon, mutta useimmalla oli jo useamman vuoden kokemus yrittäjänä toimimisesta.

6.3 Analyysi

Aineistoni analysoin sisällönanalyysiä ja teemoittelua hyödyntäen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoon saadaan selkeyttä analysoinnin avulla sekä sieltä nostetaan tutkittavasta ilmiöstä uutta tietoa. Hajanainen aineisto pyritään tiivistämään selkeämpään muotoon, ilman että sen sisältämä informaatio hukkuu. Teemoittelussa aineistosta nostetaan tutkimuskysymykseen vastaavia teemoja. Tutkimusongelman kannalta oleelliset aiheet on löydettävä aineistosta, mutta ne tarvitsevat myös empiriaa, jotta ne eivät jää ainoastaan kokoelmaksi sitaatteja. (Eskola & Suoranta 1998, 138.)

Tuomi & Sarajärvi (2018, 104 - 107) esittelevät Jyväskylän yliopistolta tutkija Timo Laineen jaottelun kvalitatiivisen tutkimuksen analyysin etenemisestä. Ensimmäisenä tulee päättää mistä on omassa aineistossaan kiinnostunut. Toiseksi tulee käydä aineisto läpi, erotella ja merkitä ne kohdat, jotka käsittelevät omaa kiinnostuksen kohdetta. Voi olla vaikeaa, mutta ehdottoman tärkeää jättää kaikki muu analyysin ulkopuolelle, vaikka aineistosta löytyisikin uusia mielenkiintoisia aiheita. Yhteen merkityt asiat tulee kerätä muun aineiston ulkopuolelle ja tämän jälkeen teemoitella, luokitella tai tyypitellä aineisto. Lopuksi kirjoitetaan löydöksistä yhteenveto. Valitsin aineiston läpikäymiseen teemoittelun, koska siinä on kiinnostuttu mitä kustakin temasta on sanottu, eikä jäädä esimerkiksi toteamaan tiettyjen luokkien määriä tai esiintymistä. Teemoittelun ideana on etsiä oman tutkimuksen kannalta oleellisia teemoja kuvaavia näkemyksiä. Kvalitatiivisessa analyysissä on valittava tarkkaan rajattu kiinnostuksen kohde, mutta siitä on kerrottava kaikki mitä aineistosta saa irti.

Käytyäni läpi litteroitua tekstiä lähdin hahmottelemaan aineistolleni analyysirunkoa. Aineistossa oli mielestäni paljon mielenkiintoisia näkökulmia ja kokemuksia ja pidättyminen ainoastaan tutkielmani kiinnostuksen kohteessa eli ammatti-identiteetissä tuotti ajoittain hankaluuksia. Konkreettisesti tein analyysirungon sähköisesti world -tiedostoon, johon värikoodasin, kopioin ja liitin kuhunkin teemaan liittyvät tekstit.

Jaottelin aineiston ensin kolmeen yläluokkaan (henkilökohtainen identiteetti, sosiaalinen identiteetti ja identiteettien yhteensovittaminen), joista kaksi ensimmäistä nousi selkeästi Meadin näkemyksestä identiteetin rakentumisesta. Kolmatta luokkaa identiteettien yhteensovittamisesta pohdin pitkään, mutta mielestäni siitä nousi tutkimuskysymysteni kannalta tärkeitä näkökulmia ammatti-identiteetistä, jotka oli otettava mukaan. Tämä luokka sisälsi paljon sellaisia aiheita, jotka eivät sijoittuneet selkeästi kumpaankaan Meadin jaotteluun identiteetistä. Nämä kohdat olivat oikeastaan sellaisia, joissa koen näiden kahden identiteetin sekoittuvan keskenään. Tähän luokkaan nostin alkuun myös paljon tutkimuskysymysteni kannalta epäolennaisia luokkia, jotka rajasin myöhemmin pois. Henkilökohtaisen identiteetin jaoin vielä seuraaviin alaluokkiin: yksilölliset ominaisuudet, ”omalla persoonalla” toimiminen, odotukset/toiveet ammatti-identiteetin kehittymisestä ja henkilökohtaisten arvojen merkitys. Sosiaalisen identiteetin jaoin näihin alaluokkiin: opintojen merkitys identiteetin kehitykselle, työyhteisön (nykyisen ja aikaisempien) merkitys, yrittäjyyden merkitys, konkreettisen työkuvan merkitys ja ulkopuolisten suhtautuminen sosiaalialan yrittäjyyteen. Viimeiseen yläluokkaan identiteettien yhteensovittamisesta valikoitui lopulta nämä luokat: tilannesidonaisuus, odotukset ja ristiriidat liittyen sosiaalialan yrittäjyyteen ja sen vaikutus identiteettiin, työelämän ja henkilökohtaisen elämän identiteettien yhteensovittaminen sekä sosiaalialan etiikan yhdistäminen yrittäjyyteen. Liitteissä (Liite 2) tekemäni taulukko analyysirungosta. Tulokset esittelen luvussa 7.

Kuten jo totesin, pidättäytyminen omissa tutkimuskysymyksissäni ei ollut helppoa, koska mielestäni aineistosta nousi paljon muitakin kiinnostavia näkökulmia sosiaaliala yrittäjyydestä, sen arjesta sekä sosiaalialan tilasta tänä päivänä. Jouduin useampaan otteeseen rajaamaan ja tarkentamaan analyysirunkoani, jotta se vastaisi tutkielmani tavoitteisiin. Olen kuitenkin tyytyväinen aineistoni monipuolisuuteen ja muita aineistosta nousseita mielestäni tutkimuksen arvoisia aiheita pohdin johtopäätöksissäni.

6.4 Eettinen pohdinta

Tutkimusta tehdessä on tärkeää tarkastella tutkimuksen etiikkaa ja luotettavuutta. Etiikkaan liittyy vahvasti kysymykset erilaisista tutkimukseen liittyvistä keinoista, joita tutkija käyttää mutta täytyy myös pitää mielessä, millaista on hyvä tutkimus. Eettisyys liittyy vahvasti tutkimuksen laatuun ja se tulee pitää mielessä koko tutkimusprosessin aina aiheen valinnasta loppuraporttiin. Tutkimuksessa tehdyt valinnat tulee olla tarkoituksenmukaisia ja sopusoinnussa keskenään, jotka esitellään johdonmukaisesti kirjallisessa raportissa. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi ei ole helppoa tai yksinkertaista. Tutkielmassani kuten useissa muissa kvalitatiivisissa tutkimuksissa, olen kiinnostunut ihmisten merkitystodellisuuksista, joka hylkää ajatuksen absoluuttisesta tiedosta, jossa tosi tieto vastaa havaintoja maailmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 147 – 149, 160 – 164.)

Olen lähtenyt tutkimaan aihetta, joka oli itselleni varsin vieras. Tein eettistä pohdintaa jo valitessani tutkimusaiheeni, koska olen aikaisemmissani opinnäytetöissäni tutkinut myös itselleni hyvin tuttua ja läheistä aihetta sosiaalialalta. Tämä kokemukseni opetti, että tutkijan objektiivisuuden säilyttäminen itselle läheisen aiheen kanssa voi olla hyvin työlästä ja haastavaa. Uskon, että uuden aiheen kanssa on helpompaa lähestyä tutkittavaa ilmiötä avoimemmin ja ilman ennakko-odotuksia.

Myös aineistoni olen valinnut jo hyvin varhaisessa vaiheessa eettistä tarkastelua silmällä pitäen. Sosiaalialan ammattilaisten kokemusten kerääminen on eettisestä näkökulmasta vaivattomampaa kuin esimerkiksi asiakkaiden, jota pidän myös erittäin tärkeänä. Haastatteluja tehdessä minun tulee huomioida oma tutkijan roolini, etten ota liian vahvasti kantaa keskusteluun vaan tarkoitukseni on tutkijana herättää kysymyksiä. Vaikka haastateltavien kanssa yhteinen koulutustausta tuo etuja, niin minun tuli huomioida riski, että lähtisin itse liikaa keskusteluun mukaan. Tutkijan objektiivisuuteen kiinnitin haastatteluiden aikana erityistä huomiota.

Pidän sosiaalipalveluiden asiakkaiden kokemuksia ja mielipiteitä äärimmäisen arvokaina ja aikaisemmissa opinnäytetöissäni olenkin tutkinut aiheeni asiakkaan näkökulmasta. Pro gradu- tutkielmassani olen kuitenkin enemmän kiinnostunut sosiaalipalvelua tuottavien yrittäjien näkökulmasta. Sosiaalipalveluiden kehittämisen ja tuottamisen tar-

koituksena on kuitenkin tarjota asiakkaille parasta mahdollista palvelua ja mahdollisimman oikea-aikaisesti. Näen siis sosiaalialan yrittäjyyden tutkimisen ja kehittämisen asiakaslähtöisenä, vaikka tutkielmani keskittyy pitkälti sosiaalialan ammatillisuuteen ja sitä kautta sosiaalipalveluiden tuottamiseen.

7 SOSIAALISEN IDENTITEETIN RAKENTUMINEN

Sosiaalityö on pitkälti ihmisten kanssa toimimista, sekä työyhteisöissä että työskennellessä asiakkaiden kanssa, jolloin sosiaalialalla työskentelevä ammattilainen kuuluu yhtäaikaisesti moniin erilaisiin ryhmiin. Yrittäjänä toimiminen tuo tähän vielä oman näkökulman ja lisän. Tuloksistani nousi esiin selkeästi sosiaalisen identiteetin voimakkaampi rooli ammatti-identiteetin kehittämisessä, joita esittelen tässä kappaleessa. Sosiaalista identiteettiä määrittää erilaisiin ryhmiin kuuluminen, joita ovat esimerkiksi yhteinen opiskelutausta ja sitä kautta omaksutut eettiset periaatteet tai työympäristö, oli se sitten palkkatyö tai oma yritys. Osa ryhmäjäsenyyksistä tulee annettuna (esim. sukupuoli, ikä, syntymäpaikka) ja osa tulee nimenomaan, vaikka ammatinvalinnan mukana. (Suoninen ym. 2010, 223). Henkilökohtaisen identiteetin määrittäminen oli tuloksistani huomattavasti vaikeampaa, koska lähes kaikkiin identiteetin vaiheisiin ja ominaisuuksiin liittyy sosiaalinen näkökulma. Tästä lisää johtopäätöksissä. Tässä kappaleessa esittelen aineistostani nousseita sosiaalisen identiteetin elementtejä, joista löytyi paljon yhteisiä tekijöitä. Numeroin haastateltavat, jotta niistä pystyy tunnistamaan, onko kyseessä pari vai yksilöhaastattelu ja koska on kyse samasta haastateltavasta. Numerointi löytyy liitteestä 3. Tämä ote aineistosta kiteyttää mielestäni ammatti-identiteetin olevan moninainen ja jatkuva prosessi, kuten yrittäjä 3b kuvaa:

Yrittäjä 3b: ”Ylipäänsä se, niinku miten se (ammatti-identiteetti), se on niin laajaki asia mitä siin ajatellaan. Meillähän on lähteny se koko ammatti-identiteetti muokkautuu jo sieltä.. Mä aattelen monesti et sitä on jo sokeeki, et mistä kaikesta se oma identiteetti, ammatti-identiteetti on muokkaantunu, et se on jo sieltä koulutuksesta ja miten sä omaksut ja työkokemukset ja kaikki.”

7.1 Koulutuksella suuri rooli ammatti-identiteetin rakentumisessa

Kaikki haastateltavat toivat esiin opintojen suuren roolin ammatti-identiteetin kehittämisessä. Lähestulkoon kaikki kertoivat, että opinnoista on lähteny ammatti-identiteetin kehitys käyntiin. Jos haastateltavalla oli opintoja eri aloilta, koettiin niiden vaikuttavan ainoastaan positiivisesti nykyiseen ammatti-identiteettiin. Opinnoista koettiin saavan yhteiset sosiaalialan arvot, jotka ohjaavat työtä. Myös työelämäharjoittelujen tärkeys opintojen aikana nousi kolmessa vastauksessa esiin ja niiden koettiin myös olevan suuri vaikutus siihen, mihin työpaikkaan sijoittuu opintojen jälkeen. Molemmat opiskeluvai-

heessa olevat haastateltavat kuvailivat suoraan itseään ”puoliammatilaisena” tai ”keskeneräisenä”, josta nousi esiin opintojen suuri rooli identiteetin kehityksessä.

Yrittäjä 5: ”Sosiaalialan puoliammatilainen. En koe olevani vielä sosiaalialan ammatilainen, mutta kohti sitä menossa. Et ehkä semmonen, sosiaalialan kasvava identiteetti tällä hetkellä. --”

Keskustelin haastateltavien kanssa opintojen ja erilaisten koulutusten merkityksestä ammatti-identiteetin kehityksen kannalta, ja useimmat toivat esiin kuinka suuri vaikutus sillä on ollut. Tärkeimpänä nousi ammattiin valmistavat korkeakouluopinnot, mutta myös erilaiset lyhyemmät työn ohessa suoritetut koulutukset tulivat esiin muutamissa vastauksissa. Vastauksista nousi myös huoli siitä, kuinka opinnoista saattaa saada suppean kuvan sosiaalialasta ja, että esim. yrittäjyydestä ei keskustella opintojen aikana välttämättä ollenkaan. Opintojen roolista ammatti-identiteetin vaikuttavuuteen ja sen tuomiin mahdollisuuksiin palaan vielä johtopäätöksissäni. Tässä yrittäjä 1 kertoo, kuinka kapean kuvan sosiaalialasta voi saada ainoastaan opintojen perusteella:

Yrittäjä 1: ” --Tuntuu, että sosiaalialalla on hyvin voimakkaasti se perinteinen malli, että ollaan kunnalla töissä tai jossain vastaavalla toimijalla ja tehdään sitä sosiaaliohjausta. Et silloin, kun mä lähin opiskelemaan sosionomiksi, niin mulla oli, mä en ees ymmärtänyt kunnolla, mitä on sosiaaliohjaus ja lähin vaan hakeen sitä sosiaalialan kompetenssia. Ja mä olin oikeestaan aika järkyttynyt ekoilla kursseilla, kun puhuttiin ihan hirveen voimakkaasti vaan sosiaaliohjauksesta. Ja mä mietin, että mä oon aatellut, että se tutkinto mahdollistaa tosi paljon. Mut sit kuitenkin tietyllä tavalla siellä kohdennetaan siihen sosiaaliohjaukseen. Toki oon tosi tyytyväinen koulutukseen, myöhemmin on ollut kyllä tosi laaja-alainen koulutus sitten ekojen kurssien jälkeen. Mutta, kun mä katon sit siitä perspektiivistä, et mä katon tavallaan täysin toisesta ääripäästä, kun sosiaaliohjaus. Niin musta se tuo sit taas ihan älyttömän paljon mukanaan. Se yrittäjyys, koska se mahdollistaa sitä, et tulee erilaisia innovaatioita ja muita käyttöön sit taas sosiaalialallekin.”

7.2 Työyhteisöjen merkitys

Opintojen lisäksi työyhteisöjen suuri merkitys tuli esiin kaikissa haastatteluissani. Monet haastateltavistani kokivat, että aikaisemmissa työpaikoissa palkkatyössä ammatti-

identiteetti tuli ikään kuin annettuna ja oma työrooli oli paljon selkeämpi. Tämä nousi selkeästi ensimmäisessä parihaastattelussani:

”Yrittäjä 3a: Jotenkin just, jos vertaa siihen vanhaan, niin jotenkin sosiaalityöntekijä oli paljon selkeempi mun mielestä silloin. Silloin tiesi sen oman roolinsa ja se oli ihan.

Yrittäjä 3b: Se tuli sieltä.

Yrittäjä 3a: Niin, kyllä, et eihän se oo samanlainen enää yrittäjänä. En mä osaa nyt sanoa.”

Puolet haastateltavista toi esiin, että konkreettisella työnkuvalla on merkitystä ammatti-identiteettiin esimerkiksi, jos tekee viranomaispäätöksiä kunnan tehtävissä. Tällöin viranomaistyö määrittää hyvin pitkälti työtehtäviä ja sitä kautta ammatti-identiteettiä. Yrittäjänä koettiin, että pystyy tehdä työtä vapaammin ja enemmän omalla tavallaan, jolloin myös identiteetti kehittyy sen mukana.

Työyhteisöllä ja sen koolla koettiin myös olevan merkitystä siihen, kuinka oma ammatti-identiteetti kehittyy. Vaikka kukaan haastateltavani ei haastatteluhetkellä toiminut yksityisyrittäjänä, monet pohtivat että erityisesti yksityisyrittäjyydellä olisi vaikutusta oman ammatti-identiteetin kehittymiseen. Isomman työyhteisön puutteen nähtiin olevan sekä positiivinen, että negatiivinen asia. Suuressa työyhteisössä nähtiin hyvänä kollegoiden tuki ja mahdollisuus reflektoida omaa työtään.

Yrittäjä 3a: ”Ja sit mikä yks on ihan selkee, ni meil tuppaa nyt olemaan pieni yritys, se on me plus sitte nää alihankintatyypit ja näin. Mut sit meil ei oo työyhteisöä ja se on semmonen iso menetys minkä mä tietyl lail. Mä niinku tykkään toki toimii yksin ja näin, mut kyl aika yksin tavallaan on. Et kaipais sitä semmosta ympärille sitä työyhteisöä ja verkostoa kenen kanssa tavallaan. —”

Toisaalta aineistosta nousi myös, että suuri työyhteisö voi vaikuttaa omaan työmotivaatioon ja ammatillisuuden kehittymiseen myös negatiivisesti. Yrittäjä 5 kertoo alla olevassa otoksessa, millainen merkitys työyhteisöllä on erityisesti vastavalmistuneiden ammatillisuuden kehittymiselle. Yrittäjä 5 toteaa, että työyhteisön toimintatavat voivat kiihdyttää vastavalmistuneiden kyynistymistä, jos vastavalmistuneella ei ole kykyä kyseenalaistaa vallitsevia asenteita.

Yrittäjä 5: ”--Kyl sen näkee, mikä merkitys työyhteisöllä on työntekijöihin, kun työkaverit vaihtuu usein nykyään kunnalla ja kaupungilla. Oon nähny vastavalmistuneita, jotka tulee töihin ja nähny semmosen kaaren, mikä heillä voi olla, että yllättävän... Tää on kovasti sanottu, mutta mä aattelen, että kyllä työyhteisöt muokkaa varsinkin vastavalmistuneita. Voi olla tosi kyynisiä asenteita tosi nopeesti. Sit voi olla tosi helmiä siellä. -- Joskus oon aatellu, että kun ei pysty mitenkään puuttumaan siihen. Ei voi olla vastavalmistuneella ymmärrystä siitä, että kaikki toimintatavat ei oo ehkä ihan hyviä. Se, mikä työyhteisö on ollu, toki he ottaa sellasenaan uuden sinne vastaan. Joskus miettiny, että voi kun siihen vois joku puuttua. Mutta toki on niitä helmiäkin. On tosi hyviä. Joskus harmittaa, kun hyvät lähtevät pois, kun on nähny, että on saanu hyvän vastaanoton ja saanu potkua omalle työjutulleen. Kyl sillä on hirveen iso merkitys, mikä se työyhteisö on, mihin sä meet plus se, missä olosuhteissa muutenkin teet töitä, että kuin hyvin susta pidetään huolta siellä yhteisössä.”

7.3 Yrittäjyyden moninaiset merkitykset ammatti-identiteetin rakentumisessa

Yrittäjyyden merkitys ammatti-identiteetin kehittymisessä on moninainen ja lähes kaikki haastateltavat nostivat esiin, että yrittäjyys on pakottanut heitä pohtimaan omaa ammatti-identiteettiä eritavoin kuin palkkatyössä. Useimmat kertoivat, että omaa osaamistaan ja sitä kautta ammatillisuuttaan on joutunut refleктоimaan jo siinä vaiheessa, kun ajatus yrittäjyydestä on syntynyt. Yrittäjyyden koettiin olevan kokonaisvaltaista, mutta osa ei nähnyt vielä useamman vuodentakaa jälkeen itsellään varsinaista ”yrittäjän identiteettiä”. Tulokset olivat tässä kohtaa ristiriitaiset, sillä samassa haastattelussa haastateltava saattoi kuvailla itseään yrittäjänä, mutta myöhemmin todeta, ettei koe itsellään yrittäjän identiteettiä vaan sosiaalialan ammattilaisen. Osa koki keskittyvänsä työssään asiakastyöhön, ja eikä ole varsinaisesti keskittynyt yrittäjyyden identiteettiin, vaikka toimii yrittäjänä. Tätä tulosten ristiriitaa pohdin lisää johtopäätöksissäni.

Yrittäjänä toimiessaan joutuu myös usein perustelemaan ja markkinoimaan omaa työtään, joka pakottaa tarkastelemaan omaa työtä ja omaa osaamista eri tavoin kuin esimerkiksi palkkatyössä. Muutama toi esiin, että usein myös asiakkaille joutuu perustelemaan ja kertomaan omasta työstään ja työskentelytavoistaan eri tavoin, koska toimii yrittäjänä. Haastateltavat kertoivat, että asiakkaat eivät välttämättä yhteistyökumppanit ymmärrä, kuinka yrittäjyys sosiaalialalla toimii ja joutuvat jatkuvasti perustelemaan

työtään. Sillä on haastateltavien mukaan merkitystä ammatti-identiteetin kannalta, koska joutuu tarkastelemaan ja tuomaan esiin omia työtapojaan eritavoin näkyväksi. Useimmat puhuivat myös työn laadun merkityksestä, ja kuinka siihen on yrittäjänä toimiesä kiinnitettävä erityistä huomiota. Yrittäjä 5 kertoo, kuinka on perustaessaan yritystä joutunut pohtimaan ja tunnistamaan omia vahvuuksiaan perustaessaan yrityksiä. Yrittäjä 5 sanoo, ettei esittele itseään yrittäjänä, mutta kokee työnsä luontevaksi ja on ylpeä tekemästään työstä.

Yrittäjä 5: ”Mä oon silloin (perustaessaan yritystä) pohtinu yrittäjyyttä ja yksityistä puolta, ja joutunu käymää semmosta ajatuskamppailua läpi, että kelpaanks mä siellä ja olenks mä hyvä. Kuitenkin on tullu hyviä kokemuksia ja positiivisia palautteita. Alko aika nopeesti karisemaa semmonen epävarmuus tai outous, miksi mä en kelpais tällä puolella. Mä aattelin, että ne ajatukset on silloin kantanu tähän päivään. Mulla ei oo ollu hankaluutta. Ekaks, mä en esittele itteeni yrittäjäks. Mutta mulla on luontevaa, tää on mun juttu tai meidän juttu. Me tehään meidän näköstä työtä ja ollaan ylpeitä siitä. Uskallus sanoa, että tää on mun tai meidän juttu ja tehdään näin, niin se on ehkä yrittäjän yks, mikä on tullu vasta nyt pikkuhiljaa. On uskallus ja ylpeys, että tää on meidän juttu, mä teen näin, mä oon yrittäjä ja silti mä oon kelpo sosiaalityön kuitenkin. Siellä identiteetti on koko ajan taustalla.”

Useimmissa vastauksissa nousi esiin, että yrittäjyydellä on ollut vahvistava vaikutus ammatti-identiteetin kehittymiseen. Tässä otoksessa yrittäjä 2 kertoo, kuinka jokainen teko työelämässä on yrittäjyyttä ja kuinka se on vahvistanut ammatti-identiteettiä:

Yrittäjä 2: ” --Mut siis se just tavallaan ajatus, et mä oon se, et jokainen teko ja puhe työelämässä on sitä yrittäjyyttä, et mun pitää pystyä perustelea ne ja sitte nyt muutenkin ja tavallaan just sitä itelle tekemistä. Kyl se (identiteetti) on mun mielestä vahvistunut tässä.”

Vahvistamisen lisäksi yrittäjyys on tuonut monen haastateltavan mukaan myös jonkin verran epävarmuutta omaa osaamistaan kohtaan. Haastateltavat kertoivat, että erityisesti yrittäjyyden alkuvaiheessa joutui jatkuvasti reflektoimaan ja kyseenalaistamaan omaa työtään, joka on kuitenkin lopulta muokannut heidän työtään ja ammatillisuuttaan vahvemmaksi. Kukaan haastateltava ei sanonut, että ammatti-identiteetti olisi valmis tai lopullinen, vaan kaikista vastastauksista nousi, kuinka jatkuva prosessi ammatti-identiteetin kehittyminen on, ja kuinka se vaatii edelleen jatkuvaa itsereflektointia.

Seitsemän kahdeksasta yrittäjästä toi esiin, kuinka yrittäjänä toimiessaan joutuu ottamaan sellaisia rooleja, joita ei aikaisemmissa palkkatöissä ollut. Osa yrittäjistä oli ulkoistanut joitain yrityksen pyörittämiseen liittyviä tehtäviä, mutta osa teki kaiken itse. Haastateltavat mainitsivat esimerkiksi henkilöstöjohtamisen tai talousosaajan roolin, jotka linkittyvät vahvasti yrittäjän arkeen.

Yrittäjä 1: ”Aina töissä. Se, että tietyllä tavalla joutuu olemaan aina tavoitettavissa ja sit aina olla pääkopassa esimerkiksi se ajatus, että saadaanko palkat maksettua ja tuleehan laskut maksettua ja pyörihän tää infrastruktuuri nyt oikein ja kaikki sellanen. Et aika paljon on sellasta hallinnollista työtä ja hallinnollista ehkä kognitiivistakin kuormaa pään sisällä, mikä tulee siitä yrittäjyydestä.”

Aineistosta ei noussut esiin, että yrittäjillä olisi erityisiä vaikeuksia yhdistää omaa henkilökohtaista identiteettiään ja ammatti-identiteettiään. Yrittäjät puhuivat arjestaan ja että ajoittain töitä on vaikea jättää työpaikalle, koska yrittäjänä on ”aina töissä”. Useampi toi esiin myös sen, että yrittäjänä on jopa helpompi yhdistää työ muuhun henkilökohtaiseen elämään. Yrittäjyyden kuormittavuus ei noussut aineistosta erityisesti esiin, vaan haastateltavat kertoivat enemmän yrittäjyyden tuomista positiivisista mahdollisuuksista. Useimmat kertoivat, kuinka oma persoona liittyy vahvasti työskentelyyn, mutta töissä on kuitenkin aina tietynlainen rooli. Ainoastaan yksi haastateltava näki tavoitteenaan, että voisi olla töissä täysin oma itsensä ilman mitään varsinaista roolia.

7.4 Ulkopuolisten suhtautuminen sosiaalialan yrittäjyyteen

Useimmat haastateltavat kertoi, kuinka eritavoin ulkopuoliset suhtautuvat sosiaalialan yrittäjyyteen ja mikä merkitys sillä on ollut ammatti-identiteettiin. Lähestulkoon kaikki toivat esiin, että sosiaalialan yrittäjyydestä tiedetään yleisesti melko vähän, vaikka yritysten määrä on kasvamassa. Osa haastatteliijoista kertoi, että sosiaalialan yrittäjänä heillä on sellainen tunne, etteivät kuulu oikein mihinkään ryhmään vaan ovat aika yksin. Osa kertoi muiden sosiaalialan ammattilaisten suhtautuneet heihin eritavoin nyt, kun he toimivat yrittäjinä. Haastateltavat nostivat myös sen, että sosiaalialan yrittäjyys on niin erityistä yritystoimintaa, etteivät toisaalta tunne kuuluvansa myöskään varsinaiseen yri-

tysmaailmaankaan. Sosiaalisessa identiteetissä peilataan omaa ryhmänjäsenyyttä, jolloin myös ulkopuolisuuden kokeminen vaikuttaa identiteetin kehitykseen. Haastateltavat näkivät kuitenkin suhtautumisessa muutosta ja kokevat, että sosiaaliala on monipuolistunut sekä sosiaalialan yrittäjäys ja tietoisuus siitä on lisääntynyt.

8 HENKILÖKOHTAISEN IDENTITEETIN RAKENTUMINEN

Henkilökohtainen identiteetti rakentuu Meadin mukaan siitä, kuinka yksilö määrittää itseään ja tekee eroja muihin ryhmiin ja niiden jäseniin. Henkilökohtaista minuutta ei ole ilman sosiaalista kontrastia, joka kehittyy ihmisen sosiaalisten kontaktien mukana. Ihmisen henkilökohtainen identiteetti rakentuu siitä, kuinka näkee muiden määrittävän itseään, mutta lopulta itse reflektoiden ja verraten omia asenteita ja ominaisuuksia muihin ryhmän jäseniin. (Mead 1967, 135 – 136, 158.) Henkilökohtaisen identiteetin erotteilu sosiaalisesta identiteetistä ei ole Meadin mukaan yksinkertaista, jonka huomasi myös analysoidessani tuloksia. Henkilökohtaisten ominaisuuksien tai vahvuuksien esiintuominen ja erittely ei ollut helppoa myöskään haastateltaville. Identiteetin kehittyminen on suuri ja laaja-alainen prosessi, johon vaikuttavat monet tekijät. Tässä kappaleessa esittelen yrittäjien näkemyksiä siitä, miten he ovat kokeneet henkilökohtaisen ammatti-identiteetin kehityksen yrittäjäksi asti.

8.1 Henkilökohtaisten arvojen merkitys

Kaikki haastateltavat puhuivat arvoista ja niiden toteuttamisesta asiakastyössä. Omien arvojen ja esim. sosiaalialalta yleisesti omaksuttujen arvojen erottaminen tutkielmassani on haastavaa, mutta arvioin tapauskohtaisesti, koska haastattelija viittasi omiin tai sosiaalialalla yhteisesti jaettuihin arvoihin. Useat kokivat, että aikaisemmassa palkkatyössä he eivät ole voineet toimia omien arvojen tai sosiaalialan eettisten toimintaohjeiden mukaisesti ja nyt yrittäjänä pystyvät toimimaan eettisesti kestävämmiin. Toisaalta yrittäjyyden ja sosiaalialan yhdistämisessä nähtiin eettisiä haasteita, jos palvelua tuotetaan ”raha edellä”. Yhteiskunnallisina sosiaali- ja terveystalouden ongelmina nähtiin suuret tuottoa voimakkaasti tavoittelevat yritykset, koska pelättiin, että tuoton määrittelevät työtä liikaa. Kaikki haastattelemani yrittäjät toivat esiin, että ainakin yhtenä yrittäjäksi ryhtymisen motiivina on ollut tuottaa asiakkailla parempaa palvelua, ja että asiakkaan etu menee yrityksen taloudellisten intressien edelle. Näissä parihaastattelun otoksissa näkyi selkeästi, kuinka etiikka on tärkeä osa heidän työtään.

Yrittäjä 3a: ”Kaiken jotenki lähtökohta on, mun täytyy, se ihmisten arvostaminen, siis se vaan täytyy siinä omassa työssä, en mä tiä, jotenki ku mä aatelen että ku tonneki menee ihmisten elämään, ni jotenki se semmonen et asioita tehdään yhdessä ja mä en oo niinku asioita sanelemassa heille. Semmonen tiimi, me ollaan tavallaan kumppaneita, se on se niinku kaiken jotenki A ja O. Et eihän näihin asioihin ku puhutaan tämmösestä työstä ni oo mitään taikasauvoja, et nyt sitte teet näin tai noin tai näin, vaan se on sellasta yhdessä prosessointia ja näin poispäin. Kokeillaan asioita ja jotenki sellanen inhimillisyyss ja tota niin, jotenki se semmonen, en mä tiä, mä jotenki koen kauheen tärkeenä sen hyvän näkemisen. Noi on tosi tiukilla noi perheet tuolla, ja siis jotenki se sen, et miten paljon he kuitenkin yrittää koko ajan ja tekee, et sen hyvän näkeminen, voimaannuttaminen on kauheen tärkeä, vaikka itellä välillä unohtuu.”

Yrittäjä 3b: ”Tota, kyl mä nään niinku hyvänä puolena sen että yrittäjänä pystyy siis nimenomaan vastaamaan aika lailla paremmin niihin asiakkaan tarpeisiin kuin sieltä niinku virkatyöstä käsin. Näin ainakin itse koen. Ja tota, mut sit siin on tää dilemma tietysti mitä välillä on ja joutuu korostamaankin ehkä joissain tilanteissa, et miten tämmönen niin sanottu bisnes toimii yhteen sosiaaliryöön etiikan kanssa esimerkiks. Et omalla kohallahan se on aika harvinaisen selkee, et sitä ei tarvii ees mieltää et me ollaan niinku varmasti yrittäjinäkin harvinaisen eettisiä, siis siinä et me ei mennä jonkun sopimuspaperin mukaan vaan esimerkiks tapaamisii lähetään vähentämään jos siihen on tarvetta, eikä me tuijoteta siinä sitä omaa palkkapussia, vaan edetään sen nuoren tarpeen ja tää on se mikä toimii kaupungilla.”

Neljä kahdeksasta haastateltavasta toi esiin, että aikaisemmassa palkkatyössä suuri työn määrä ei mahdollistanut työn tekoa eettisesti kestäväällä tavalla. He kokivat myös, että työajasta menee liian suuri osa muihin työtehtäviin kuin asiakastyöhön. Nyt he näkivät, että työaika käytetään järkevämmin ja heillä jää enemmän aikaa asiakkaille. Kolme kahdeksasta kertoi omien eettisten arvojen olleen yhtenä syynä, kun ovat alun perin hakeutuneet sosiaalialalle ja kokivat että nyt pystyvät toimimaan niiden mukaisesti. Arvojen nähtiin ohjaavan työtä ja sitä kautta ammatti-identiteettiä. Mielestäni on erittäin mielenkiintoinen tulos, että yrittäjät kokivat niin vahvasti, että pystyvät toimimaan yrittäjinä eettisesti kestävämmällä tavalla. Yritystoimintaan liittyy ehkä paljon ennakkoletuksia, joihin huomaan myös oman ajatusmaailmani ajautuneen. Tämä varmasti liittyy myös ulkopuolisten suhtautumiseen sosiaalialan yrittäjyyteen ja tätä mielenkiintoista tulosta pohdin lisää johtopäätöksissäni.

8.2 Omien vahvuuksien tunnistaminen

Omien vahvuuksien tunnistaminen ja esiintuominen koettiin osittain vaikeaksi ja toisaalta taas helpoksi, koska monet haastateltavat kertoivat, että ovat joutuneet pohtimaan omia vahvuuksiaan useaan kertaan perustaessaan yritystään. Tästä kirjoitin jo edelliseen kappaleeseen, mutta lähtiessä yrittäjäksi on joutunut alkuun pohtimaan sitä, missä itse on hyvä ja mikä kiinnostaa. Oman osaamisen tunnistaminen on iso osa ammatti-identiteettiä ja sen kehitystä, josta kipinä yrittäjyyteen oli monella lähtenyt.

Yrittäjä 2: ”Ja jotenkin tavallaan se, jos miettii sitä, että hyppää kunnan sosiaaliohjaajavirkailijasta yrittäjäksi, niin siinä on hirveen iso kuilu. Että jotenkin sitä kasvua pitää tapahtua siinä välillä. Jotenkin musta se ajatus siitä, että hyppäis suoraan ikään kuin muutaman viikon varoitusajalla tai tälleen, et alan nyt yrittäjäksi, niin en mä usko, että kukaan tekee niin, koska se on tosi haastavaa. Et kyllä siinä pitää sillon olla se kipinä ja ajatus ja se pikkuhiljaa lähtee jo kasvaan siellä silloisissa hommissa. Niin tavallaan se yrittäjän identiteetti kasvaa ensin ja sitten tulee yritys, näin jotenkin mä nään sen ehkä ite.”

Yrittäjä 6a: ”-- Et kuitenki se on niinku meidän näköstä, ja tietenki se että totta kai se täs vahvistuu koko ajan, et eihän tätä firmaa pystyis pyörittämään jos lähtökohtasesti olis jo semmonen hirveen epävarma olo itsestään. Et jotenkin mä nään et jo se uskallus lähtee perustamaan sitä yritystä, ni kyllähän se varmasti pohjautuu siihen, että on varma siitä että minusta on tällaiseen. Et jotenki niinku on se usko itseensä ja osaamisensa, koska tää oli just se mistä siin alkupoolella mainitsin. --”

Monet puhuivat juuri siitä, että ovat joutuneet pohtimaan näitä asioita, mutta oman ammatti-identiteetin pilkkominen ei ollut alkuun usealle haastateltavalle alkuun helppoa. Huomasin itsekin haastatteluja tehdessä, että osa kysymyksistäni oli vaikeita ja muotoilin niitä keskustelun lomassa uudelleen.

”Haastattelija: Kuinka kuvailisit itseäsi sosiaalialan ammattilaisena tai ammatti-identiteettiäsi?

Yrittäjä 3a: Sosiaalialan ammattilaisena... Mä aattelen, et mä oon sammonen aika... En tiiä, mulla nyt hävii sanat... Sosiaalialan ammattilaisena... Mä on varmaan semmonen aika... Vahva ammattilainen ja joustava, tarkotan sitä sillä joustavuudella, et tiedon suhteen. Mä ymmärrän ja hallitsen aika hyvin sen, et tää on ala, jos sä et voi tietää etkä osata loppujen lopuks. Et kaikki on kiinni siitä, miten sä kohtaat ne tilanteet ja asiakkaat ja otat siinä sen haltuun. Et kyse ei oo tiedon määrästä eikä siitä detalji-tasosta vaan siitä, et sä ymmärrät nii-

tä kokonaisuuksia. Se on aina ollu mun vahvuus, et mä nään aika isossa kuvassa asiat ja osaan mielestäni suhteuttaa niitä siihen. Ja must sitä tällä alalla tarvitaan. Koska detalji-tiedon määrä on niin iso. Mut kyl mä koen, et mulla on aika vahva ammatti-identiteetti ja semmonen. --”

Yrittäjä 3b ”On, ihan hirveen helppo kysymys. Tota, no varmaan se nyt ensinnäkin on tää tämmönen jotenki hyvin tämmönen kokonaisvaltanen ajattelu, et ite ainaki miettii sen näin ja se, että nimenomaan mä en oo ikinä sosiaalityöntekijänä se ulkopuolelta viisasteleva, vaan jotenki haluaa ihan aidosti tutustua ihmisiin ja kuulla sen heidän asiansa ja uskon et varmaan se on sellanen niinku vahvuuski, et jotenki tulee ihmisten kans helposti toimeen ja he niinku näkee sen et on aidosti siinä läsnä ja asialla. --”

Haastateltavien mainitsemista yksilöllisistä tai henkilökohtaisista ominaisuuksista nousi esiin erilaisia asioita, mutta yhtenäistä kuvaa tai yhdistäviä tekijöitä havaitsin aineistosta melko vähän. Osa haastateltavista näki kokonaisvaltaisen ajattelun yhtenä vahvuutena ja osana ammatti-identiteettiään. Vastauksissa näkyi huomattavasti enemmän ammatti-identiteetin muokkautuvan sosiaalisissa tilanteissa, jolloin henkilökohtaisen identiteetin käsittely jäi vähemmälle. Osa haastateltavista kertoi, että omat vahvuudet muokkautuvat jokaisessa työtehtävässä erilaisiksi, josta lisää seuraavassa kappaleessa.

Yrittäjä 4: ”Mä ajattelen, et ennenkaikkee just siihen, et mun täytyy tosi vahvasti jotenkin pystyy seisoon mun itseni takana. Ehkä se on just se, et mun täytyy tietyl taval tietää, kuka mä olen. Koska se silloin kun mä teen, haluan kuitenkin tehdä just yrittäjänäkin itsenäni töitä. Enkä antaa vaan jotain osaa musta. Niin silloin jotenkin se, et must just tuntuu, et ennenkun mä tiedän sen jotenkin sen, mun selkeen suunnan siinä. Niin se vaikuttaa ennenkaikkee siihen mun ammatti-identiteettiin, voinks mä seistä sen mun palvelun laadun takana periaattees. Ja jos mä en ihan tarkkaan tiedä mitä palveluu mä esimerkiksi tarjoon, niin sit silloin se heti heijastuu siihen. Kyl mä ajattelen, et ne on voimakkaasti tai et se on tärkeet tietyl taval tietää. Tai olla se identiteetti, mut et ei just pelkästään välttämät sitä yrittäjän identiteettiä vaan ihan just se henkilökohtainen identiteetti.”

8.3 Erilaisten roolien tilannesidonnaisuus

Useista haastatteluista nousi esiin, kuinka ammatti-identiteetti muokkautuu jokaisessa asiakastilanteessa uudelleen. Haastateltavat kertoivat, että asiakkaiden tilanteet ja tar-

peet voivat vaihdella hyvin paljon, jolloin ei ole yhtä ainoasta lähestymistapaa työskentelylle. Jokainen nuori, lapsi tai perhe on erilainen, joilla kaikilla on omanlaisensa tavoitteet työskentelylle. Tällöin myös oman ammatillisuuden tulee olla joustavaa ja valmis muokkautumaan asiakkaiden mukaan, kuten tässä keskustelussa ilmeni:

Yrittäjä 3b: ”Kyl sitä (ammatti-identiteettiä) varmaan on miettinyt, mut en mä tiedä, osaako sitä sillein sanottaa. Se on kuitenkin niin eri sitten. Jotenkin mä aattelen, et se riippuu myös siitä tilanteesta, koska toiset tarvii tosi vahvaa ohjausta, neuvontaa ja apua jossain vaik rajaamistilanteissa tai tän tyyppistä ja toisten kanssa se on ihan semmosta rinnalla kulkemista. Jos tää nyt yhtään vastaa siihen kysymykseen, ei oo siinä oo semmosta.

Yrittäjä 3a ”Pysyvää tavallaan.”

Osa yrityksistä tuottaa erilaisia palveluita, jolloin myös asiakkaiden tarpeet ja työskentelyn tavoitteet ovat aina yksilöllisiä. Osa asiakkaista saattaa tarvita intensiivistä työskentelyä ja toiset taas tapaamisia esimerkiksi kerran kuussa. Lähtökohdat ovat siis hyvin erilaiset, jolloin myös ammatillisuudelta vaaditaan muuntautumiskykyä. Joskus tilanteet saattavat muuttua hyvinkin nopeasti, mutta sosiaalityön ammattilainen osaa muokata omaa ammattiosaamistaan sen mukaan, mitä asiakas sillä hetkellä tarvitsee. Sosiaalityön tulisi totta kai aina lähteä asiakkaan yksilöllistä tarpeista käsin, mutta haastateltavat nostivat, että yrittäjänä on paljon helpompi muokata omia työtapojaan vastaamaan asiakkaan tarpeita, koska taustalla ei ole vaikuttamassa esimerkiksi kunnan byrokratiaa ja vakiintuneita työtapoja. Haastateltavat nostivat, että yrittäjällä on enemmän mahdollisuuksia muokata työtään vapaammin.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä kappaleessa vedän yhteen tuloksia ja peilaan niitä tutkimuskysymyksiini, jotka olivat:

Millaisena sosiaalialalla toimivan yrittäjän ammatti-identiteetti näyttäytyy?

Miten yrittäjän ammatti-identiteetti ilmenee henkilökohtaisen ja sosiaalisen identiteetin ulottuvuuksilla?

9.1 Moninainen sosiaalialan ammatti-identiteetti

Tuloksista ei noussut yhtenäistä tai johdonmukaista kuvaa sosiaalialan yrittäjien ammatti-identiteetistä, vaan se näyttäytyi moninaisena, johon vaikuttavat monet tekijät. Tätä tulosta tukee myös tekemäni kirjallisuuskatsaus, jonka perusteella en myöskään saanut yhtenäistä kuvaa sosiaalialan ammatti-identiteetistä. Sosiaaliala sisältää niin paljon erilaisia työmuotoja ja asiakkaita, että yhteneväisen kuvan saaminen ammatti-identiteetistä on haastavaa. Tuloksistani sain paljon kuvailuja mitkä asiat siihen vaikuttavat, mutta varsinaisia ”ominaisuuksia” hyvin vähän. Näen, että sosiaalityö itsessään on jo niin moninaista, johon vaikuttavat itse työn lisäksi vielä työympäristö, yhteisö, varsinaiset työtehtävät ja asiakkaiden moninaiset tarpeet. Peilaamalla kirjallisuuteeni ja tuloksiin, koen sosiaalityön vaativan varsin muuntautumiskykyistä ammatillisuutta, joka taas vaatii vahvaa alati kehittyvää ammatti-identiteettiä. Ammatti-identiteetin kehittyminen on jatkuva prosessi, jota myös tutkielmani tulokset korostavat ja yrittäjä 6b otoksessaan kertoo:

Yrittäjä 6b: ”Onhan se, just niinku mä sanoin ku se (ammatti-identiteetti) on niin kokonaisvaltasta, et mistä se oma identiteetti muodostuu. Siis ihan koko tää, joka ikinen vuosi ku ikää tulee itelle enemmän, omat elämänkokemukset, koko ajan se tieto, missä yhteiskunta menee.. Tähän tuo kaikki siis, mehän eletään valtavaa murrosaikaa siis ihan yhteiskunnas, kaikki maahanmuuttajuus, kaikki uudet lainsäädännöt.. Koko ajan niinku semmonen, se on jatkuvassa myllerryksessä. Eikä täs oo ikinä valmis --.”

Vahva ammatillisuus mahdollistaa jatkuvan reflektoinnin sekä joustavuuden omassa ammatillisuudessa ja työtavoissa. Vaatii rohkeutta luottaa omiin taitoihin, että pystyy muokkaamaan omia työtapojaan jatkuvasti muuttuvien asiakastilanteiden ja tarpeiden mukaisiksi.

9.2 Yrittäjyydellä erityinen vaikutus ammatti-identiteetin kehittymiseen

Yrittäjyyden vaikutuksen ammatti-identiteetin kehitykseen näen tulosten perusteella selkeästi. Tuloksista voidaan päätellä, että työ -ja opiskeluympäristöt muokkaavat voimakkaasti ammatti-identiteettiä, josta yrittäjyys omana työympäristönään ei ole poikkeus. Yrittäjyys näyttäytyy tulosteni perusteella vielä erityisenä työympäristönä, joka pakottaa sosiaalialan ammattilaisen pohtimaan ja perustelemaan omia ammatillisia vahvuuksiaan sekä tekemään sellaisia työtehtäviä, joita ei palkkatyössä usein tekisi. Yrittäjyyteen näyttäisi tulosten perusteella liittyvät paljon sellaisia elementtejä, jotka muokkaavat erityisesti sosiaalista identiteettiä.

Vastauksissa nousi selkeästi sosiaalisen identiteetin vaikutus ammatti-identiteettiin. Työ- ja opiskeluympäristöt ovat lähtökohtaisesti sosiaalisia, jolloin henkilökohtainen identiteetti ja roolit jäävät vähemmälle huomiolle. Toisaalta kuitenkin yrittäjänä saa toimia ”vapaammin” omien vahvuuksien mukaisesti. Monet henkilökohtaiset arvot, mielipiteet tai mielenkiinnonkohteet jäävät työn ulkopuolelle, jolloin ammatti-identiteetti määrittyy pitkälti sen sosiaalisen ympäristönvaikutuksessa.

Vaikka omien vahvuuksien nimeäminen ei ollut aina helppoa siinä varsinaisessa haastattelukysymyksessä, niin silti keskusteluissa nousi useasti esiin, että yrittäjänä on joutunut pohtimaan omaa ammatti-identiteettiä erityisellä tavalla ja omat vahvuuden on tunnistettu perustaessaan yritystä. Yrittäjänä joutuu jatkuvasti perustelemaan ja tarkastelemaan omaa työtään sekä ammatillisuuttaan erityisellä tavalla, jolla näen ammatti-identiteettiä vahvistavan vaikutuksen. Olisi erittäin mielenkiintoista tutkia palkkatyötä tekevien sosiaalialan ammattilaisten ammatti-identiteettiä ja vertailla heidän näkemyksiään haastattelemiini yrittäjiin. Yhtenä tärkeänä tutkimuskohteena näkisin, kuinka paljon palkkatyötä tekevät ammattilaiset itse pohtivat omaa ammatti-identiteettiään ja

kuinka paljon he kokevat voivansa työssään toteuttaa itselle tärkeitä arvoja. Tulosteni perusteella yrittäjyys mahdollistaa työtapojen ja ammatillisuuden muokkautumisen vastaamaan paremmin asiakkaiden tarpeita kuin sosiaalialan palkkatyössä esimerkiksi julkisella sektorilla.

9.3 Sosiaalialan yrittäjyyden eettinen ristiriita

Haastattelemani yrittäjät toivat esiin, että pystyvät toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla ja paremmin kuin aikaisemmin palkkatyössään. Tämä liittyy vahvasti yrittäjien parempiin mahdollisuuksiin muokata omaa työtään asiakkaiden tarpeiden mukaan, josta kirjoitin ylempänä. Olen kuitenkin yllätynyt, että se nousi aineistosta niin voimakkaasti ja kertoo myös omista ennako-oletuksistani liittyen sosiaalialan yrittäjyyteen. Tällä hetkellä median luoma mielikuva sosiaalialan yrittäjistä ei valitettavasti korosta tätä eettistä näkökulmaa, vaan mediassa korostuvat isot monialaiset yritykset. Erityisesti lastensuojelun palveluita tuottavat yritykset ovat saaneet viime aikoina paljon negatiivista näkyvyyttä, joka väistämättä vaikuttaa mielikuvaan kaikista sosiaalialan yrittäjistä.

Uskon, että ulkopuolisten suhtautumisella on yllättävänkin suuri merkitys yrittäjän sosiaaliseen identiteettiin. Haastattelemani mikroyrittäjät eivät koe olevansa osa näitä suuria yrityksiä, mutta eivät myöskään osaksi sitä kunnallista sosiaalityötä, joksi sitä perinteisesti ajatellaan. Yrittäjyys sosiaalialalla rikkoo tätä perinteistä kuvaa sosiaalityöstä, mutta valitettavasti usein ikävät uutiset korostuvat ja nämä eettisesti toimivat pienemmät yritykset jäävät uutisoinnin ulkopuolelle. Osa yrittäjistä ei myöskään kokenut itsellään yrittäjän identiteettiä ja uskon, että se liittyy nimenomaan tähän ristiriitaan yrittäjyyden ja sosiaalialan välillä. Mielikuvamme yrittäjyydestä ei välttämättä ole se kaikkein eettisin, mutta sosiaaliala taas korostaa sellaisia ihmisarvoja, joiden sovittaminen yritysmaailmaan ei ole helppoa.

Nämä haastattelemani yrittäjät todistavat, että yrittäjänä voi toimia omien sekä sosiaalialan yleisten arvojen mukaisesti, jonka ehdottomasti näen suurena mahdollisuutena sosiaalialalle. Ainoana uhkana näen nämä voimakkaasti voittoa tavoittelevat yritykset, joissa sosiaalityön ammattilainen ei ole enää omistajana tai johtajana. Tällöin on vaara-

na, että sosiaalialan eettiset periaatteet eivät enää ohjaa koko yrityksen toimintaa, ja sosiaalialan ammattilaiset päätyvät palkallisiksi työntekijöiksi, jolloin myös vaikuttamismahdollisuudet omaan työhön usein heikentyvät. Näen, että sosiaalityön saralla olisi paljon kehitettävää nimenomaan rakenteellisella puolella, jossa palvelut ja asiakkaat eivät valitettavan usein kohtaa. Eettisesti kestävästi tuotetulla yrittäjyydellä voitaisiin tuottaa laadukasta ja räätälöidymppää palvelua, jossa asiakkaat saisivat kohdennettua apua. Nämä nostamani huolet ja mahdollisuudet yrittäjyyttä kohtaan nousivat keskusteluissani yrittäjien kanssa. Toivon, että tällä pro gradu -tutkielmallani pystyn vähentämään sosiaalialan yrittäjyyteen liittyviä ennako-oletuksia ja kannustamaan oman ammatti-identiteetin jatkuvaan kehittämiseen.

9.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen ajatellaan tulevan objektiivisemmaksi, kun tutkija tuo julki omat taustaoletukset, arvot, tiedot ja todellisuuden luonteen esiin. Tällöin tutkimus muuttuu riippumattommaksi yksittäisestä tutkijasta. Tämä helpottaa myös tutkimuksen kelpoisuuden arvioinnissa. Hyvä luotettava tutkimus ei takaa totuutta, ja tieteelliseksi tiedoksi tuloksia voidaan kutsua vasta, kun se on hyväksytty yksimielisesti tiedeyhteisössä. (Kakkuri-Knuuttila & Heinlahti 2006, 9 – 10.) Tutkielmani tavoitteena ei ollut luoda kattavaa ja yleistettävissä olevaa kuvaa sosiaalialan yrittäjien ammatti-identiteetistä. Näen, että pro gradu -tutkielmassa on mahdollisuus ymmärtää jotain ilmiötä paremmin, sekä tuoda jokin yhteiskunnallisesti tärkeä aihe näkyväksi. Tässä koen onnistuneeni, vaikka otokseni on pieni. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa laatu korvaa määrän, ja näen saamani aineiston laadukkaaksi ja informatiiviseksi tutkimuskysymysteni kannalta. Myönnän kuitenkin, että suuremmalla otosmäärällä aiheeni olisi voinut saada lisää näkökulmia, jos olisin saanut näkemyksiä esimerkiksi erikokoisista yrityksistä. Tutkimusaiheeni näen mielenkiintoisena ja erittäin ajankohtaisena, mutta huomasin tutkielmani tehdessä, ettei missään nimessä helppona. Yrittäjyyden näkökulmaa sosiaalialalla pitää mielestäni tuoda enemmän esiin ja tässä koen erityisesti onnistuneeni.

Identiteetin ja ammatti-identiteetin tutkimisen koin haastavaksi, sillä se on ilmiönä niin moninainen ja vaikeasti määriteltävissä. Vaikka näen Meadin jäsenyyksen identiteetistä relevanttina tutkielmani kannalta, tuotti tulosten ja identiteetin pilkkominen ajoittain

haasteita. Tämä näkyi selkeästi analyysi vaiheessa, jossa jouduin pohtimaan ja tarkistamaan omia rajauksiani useaan otteeseen. Uskon tällä vaiheella olleen positiivinen vaikutus tulosten luotettavuuden kannalta, vaikka analyysi perustuukin omiin tulkintoihini.

Valitsemani tutkimusmenetelmät olivat tutkimusasetelmani valossa mielestäni onnistuneet. Vaikka koin haastatteluiden teon ja litteroinnin työlääksi, niin koen saaneeni sillä menetelmällä paljon irti aiheestani. En usko, että olisin saavuttanut niin paljon hyvää ja mielenkiintoista keskustelua haastateltavien kanssa muilla keinoin. Teemahaastatteluiden rentous, mutta samalla etukäteen mietityt aiheet sopivat sekä yksilö että parihaastatteluihin. Nautin haastatteluiden teosta ja opin jokaisesta haastattelusta myös itse haastattelujen tekemisestä. Osa kysymyksistäni oli ehkä alkuun hieman haastavia, mutta opin haastatteluiden aikana avaamaan niitä paremmin ja keskustelua syntyi. Ehkä haastavien osuus haastatteluja tehdessä oli se, ettei itse osallistu keskusteluun liikaa.

Eettisyys kulki kaikissa tutkielmani vaiheissa ja tässä mielestäni myös onnistuin. Vaikka aikatauluni eivät aivan pitäneet tutkielmani aikana, pysyin pitkälti suunnitelmissani ja pystyin toteuttamaan aineiston hankinnan sekä säilyttämisen suunnitellusti ja eettisesti. Mielestäni onnistuin tekemään haastateltavista ja tuloksista tunnistamattomia, koska jätin kaikki tunnistettavat tiedot tutkielmani ulkopuolelle. Yhteistyö haastateltavien kanssa toimi hienosti, vaikka aikataulujen yhteensovittaminen ei aina ole yksinkertaista.

Aiheeni valintaan vaikutti aito kiinnostus yrittäjyyttä ja ammatillisuutta kohtaan, josta halusin myös itse oppia. Keskustelut eri sosiaalialan ammattilaisten kanssa antoivat ainakin minulle henkilökohtaisesti paljon ja varmasti eväitä myös oman ammatti-identiteettini kehitykseen. Toivon, että tutkielmani herättäisi myös muita aiheeseeni ja avartaisi hieman yrittäjyyden tuomia mahdollisuuksia sosiaalityölle, ja kuinka tärkeää on vaalia omaa ammatillisuutta.

LÄHTEET

Aaltio, Elina 2013. Hyvinvoinnin uusi järjestys. Gaudeamus.

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Jyväskylä.

Aluehallintavirasto, AVI 2018. Verkojulkaisu. <<http://www.avi.fi/web/avi/yksityiset-sosiaalipalvelut>>. Viitattu 24.4.2019.

Baldwin, Suzanne Meredith. July 2003. The Professional Identity of the Newborn Intensive Care Social Worker. Dissertation Abstracts International, A: The Humanities and Social Sciences. Verkojulkaisu. <<https://search-proquest-com.ezproxy.jyu.fi/docview/61498943?accountid=11774>>. Viitattu 23.6.2019

Crossley, Nick 2005. Key concepts in critical social theory. London: Sage publications.

Eskola Jari, Suoranta Juha 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino Jyväskylä.

Eskola Jari, Suoranta Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Jyväskylä.

Eteläpelto Anneli, Collin Kaija, Saarinen Jaana (toim.) 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen. WSOY Oppimateriaalit.

Eteläpelto, Anneli 2007. ”Työidentiteetti ja subjekti- ja rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa” artikkeli teoksessa: Collin, Kaija; Eteläpelto, Anneli; Saarinen, Jaana 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen. s. 90 – 178. WSOY Oppimateriaalit.

Hankamäki, Jukka 2015. George Herbert Mead ja symbolinen interaktionismi. Tutkimus minuuden, merkitysten ja yhteiskunnan rakentumisesta. Books on Demand GmbH. Helsinki.

Heinonen Jarna, Kovalainen Anne, Paasio Kaisu, Pukkinen Tommi Österberg Johanna 2006. Palkkatyöstä yrittäjäksi. Tutkimus yrittäjäksi ryhtymisen reiteistä sosiaali- ja terveysalalla sekä kaupallisella ja teknisellä alalla. Työpoliittinen tutkimus. Työministeriö. Helsinki.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi, Suoninen Eero 2012. Kategoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus kategoria-analyysiin. Vastapaino. Tampere.

Julkunen 2007. ”Työelämä oppimisen ja identiteetin kehityksestä” artikkeli teoksesta Collin, Kaija; Eteläpelto, Anneli; Saarinen, Jaana 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen. s. 18 – 90. WSOY Oppimateriaalit.

Julkunen Raija 2017: Muuttuvat hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina. Jyväskylän Yliopisto.

Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa, Heinlahti Kaisa 2006. Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Gaudeamus. Helsinki.

Katja Fält 2018. Tietosuoja, tutkimusetiikka ja aineistonhallinta. Tampereen yliopisto. Verkkojulkaisu. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/tutkimus/tutkimusverkostot/terveyden-ja-hyvinvoinnin-tutkijaverkosto/tyopajat/hytti_tyopaja_katja-falt.pdf>. Viitattu 23.6.2019.

Kiikeri Mika, Ylikoski Petri 2004. Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tietentutkimukseen. Gaudeamus. Helsinki.

Kovalainen Anne 1996. ”Työyhteiskunnan muutokset” artikkeli teoksessa Kovalainen Anne, Simonen Leila: Sosiaali- ja terveysalan yrittäjäyys. s.61 – 93. Juva.

Kovalainen Anne 1996. ”Muuttuva hyvinvointivaltio” artikkeli teoksessa Kovalainen Anne, Simonen Leila: Sosiaali- ja terveysalan yrittäjäyys. s. 93 – 121. Juva.

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011. Verkkojulkaisu.

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110922>>. Viitattu 24.4.2019.

Leinikki, Sikke 2009. Pelon ja toivon välissä. Pätkätyöläisen urakerronta. Väitöskirja. Helsinki. Työelämäjulkaisut, TJS opintokeskus.

Lewis, Ione Ruth 2004. Listening to Practitioners: A Qualitative Study of the Professional Identity of Social Workers Practising as Counsellors and Psychotherapists. Dissertation Abstracts International, A: The Humanities and Social Sciences. Verkkojulkaisu. <<https://search-proquest-com.ezproxy.jyu.fi/docview/61543944?accountid=11774>>. Viitattu 23.6.2019.

Mahlakaarto, Salme 2010. Subjektiksi työssä. Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä studies in education, psychology and social research 394.

Mead, George Herbert 1934. Mind, self & society. From the standpoint of a social behaviorist. The University of Chicago Press. London.

Oliver, Carolyn 2013. Social Workers as Boundary Spanners: Reframing our Professional Identity for Interprofessional. Practice Social Work Education; Abingdon. Verkkojulkaisu. <<http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.1080/02615479.2013.765401>>. Viitattu 23.6.2019.

Palmgren Helena, Kaleva Simo, Jalonen Päivi, Tuomi Kaija 2010. Naisyrittäjien työhyvinvointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu.

Payne, Malcolm 2006. What is professional social work? University of Bristol: The Policy Press.

Rissanen Sari, Sinkkonen Sirkka 2004. Hoivayrittäjyyden käsite, tausta ja erityispiirteet artikkeli teoksessa: Hoivayrittäjyys. Toim. Rissanen, Sinkkonen. s. 12 – 26. PS-kustannus.

Siljander Pauli 2002. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Otava. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Verkkojulkaisu.

<<https://stm.fi/sotepalvelut/jarjestelma-vastuut>>. Viitattu 24.4.2019.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Verkkojulkaisu.

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>>. Viitattu 24.4.2019.

Sosiaali ja terveysministeriön raportti 2019. Metteri, Karjalainen & Strömberg-Jakka. Tiekartta 20130. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Verkkojulkaisu.

<<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5>>. Viitattu 23.6.2019.

Suoninen Eero, Pirttilä-Backman Anna-Maija, Lahikainen Anja Riitta, Aholas Marja 2010. Arjen sosiaalipsykologia. WSOY pro.

Tamm, Tiia 2010. Professional identity and self-concept of Estonian social workers. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Talentia 2017: Saana Landgrén, Tiia Pesonen. Vastavalmistuneiden urapolut 2017. Vuosina 2015 – 2016 valmistuneiden Talentian jäsenten sijoittuminen työelämään. Verkkojulkaisu. <https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2017/11/vastavalmistuneiden_urapolut_2017.pdf>. Viitattu 31.3.2019.

Tervahauta, Markku. 2019: THL: Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen valmistelua on jatkettava. Verkkojulkaisu. <<https://thl.fi/fi/-/thl-sosiaali-ja-terveydenhuollon-uudistuksen-valmistelua-on-jatkettava>>. Viitattu 30.3.2019.

Terveyden ja Hyvinvoinnin Laitos. 2018. Petta Porko, Tarja Heino & Pia Eriksson. Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Verkkojulkaisu. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136436/URN_ISBN_978-952-343-131-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 30.3.2019.

Tilastokeskus 2019. Verkkojulkaisu. <<https://www.stat.fi/meta/kas/yksyrit.html>>. Viitattu 23.6.2019.

Tuomi Jouni, Sarajärvi Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Tuomi Jouni, Sarajärvi Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Yritä.fi 2019. Verkkajulkaisu. <<https://xn--yrit-ooa.fi/toiminimi>>. Viitattu 23.6.2019.

Österberg – Högstedt, Johanna 2009. Väitöskirja: Yrittäjä ammatissaan sosiaali- ja terveysalalla – yrittäjyyden muotoutuminen kuntatoimijoiden ja yrittäjien näkökulmasta. Turun kauppakorkeakoulu.

LIITE 1: HAASTATTELURUNKO

Taustatiedot:

- Koulutustausta
- Mitkä asiat ovat vaikuttaneet, että lähdit opiskelemaan ja työskentelemään sosiaalialalle?
- Kuinka kauan olet toiminut sosiaalialalla?
- Lyhyesti (sosiaalialan) työhistoriasta

Yrittäjyys:

- Kuinka kauan toiminut yrittäjänä?
- Yrityksen koko ja toimiala
- Miksi lähtenyt yrittäjäksi? (Mitkä asiat vaikuttivat päätökseen ryhtyä yrittäjäksi?)
- Ovatko omat ajatukset yrittäjyydestä muuttuneet yrittäjyytesi aikana?
- Mitä hyviä ja huonoja puolia näet yrittäjyydessä sosiaalialalla?

Ammatti-identiteetti:

- Miten kuvailisit itseäsi sosiaalityöntekijänä/sosiaalialan ammattilaisena?
- Millaiset asiat ovat sinulle tärkeitä ammattilaisena?
- Mitä ajatuksia ammatti-identiteetti sinussa herättää?
- Millaisena näkisit oman ammatti-identiteettisi?
→mitkä asiat ovat siihen vaikuttaneet?
- Millaisissa tilanteissa olet kokenut olevasi erityisen tietoinen ammatti-identiteetistä?
- Millaisissa tilanteissa olet kyseenalaistanut omaa ammatti-identiteettiä sosiaalialan osaajana?
- Miten oma käsitys sosiaalialan osaajista on muuttunut työuran aikana?
- Miten olosuhteet tai ulkopuolisten suhtautuminen ovat yhteydessä ammatti-identiteettiin?

- Koetko että yrittäjyys on vaikuttanut ammatti-identiteettisi kehitykseen? → millä tavoin?
- Millaisia positiivisia merkityksiä yrittäjyyteen sosiaaalialalla liittyy ammatti-identiteetin kannalta?
- Millaisia negatiivisia merkityksiä yrittäjyyteen sosiaaalialalla liittyy ammatti-identiteetin kannalta?
- Miten näkemyksesi sosiaaalialan ammatillisuudesta on muuttunut yrittäjyyden aikana?

- Millaisia toiveita tai suunnitelmia sinulla on yrittäjyyteen tai ammatti-identiteetin kehittymiseen liittyen?

LIITE 2: ANALYYSIRUNKO

Yläluokka	Alaluokka
Henkilökohtainen identiteetti	Yksilölliset ominaisuudet
	Omalla persoonalla toimiminen
	Odotukset/toiveet ammatti-identiteetin kehittymisestä
	Henkilökohtaisten arvojen merkitys ammatti-identiteetin kehittymiselle
Sosiaalinen identiteetti	Opintojen merkitys
	Työyhteisön (nykyisen ja aikaisempien) merkitys
	Yrittäjyyden merkitys
	Konkreettisen työkuvan merkitys
	Ulkopuolisten suhtautuminen sosiaalialan yrittäjyyteen
Identiteettien yhteensovittaminen	Tilannesidonnaisuus (erilaiset roolit työn sisällä)
	Odotukset ja ristiriidat liittyen sosiaalialan yrittäjyyteen ja sen vaikutus identiteetin kehittymiseen
	Työelämän ja henkilökohtaisen elämän identiteettien yhteensovittaminen
	Sosiaalialan etiikan suhtautuminen yrittäjyyteen

LIITE 3: HAASTATTELUIDEN NUMEROINTI

Yrittäjä 1

Yrittäjä 2

Yrittäjä 3a

Yrittäjä 3b

Yrittäjä 4

Yrittäjä 5

Yrittäjä 6a

Yrittäjä 6b

Haastatteluita yhteensä 6.

Haastattelut 1, 2, 4 ja 5 olivat yksilöhaastatteluita.

Haastattelu 3 ja 6 olivat parihaastatteluita.